

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Johanna Sundman

Förändrad gradindelning och straffvärdebedömning för narkotikabrott

– revolution eller tillnyktring?

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson

Termin för examen: HT12

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund och problemformulering	5
1.2 Syfte	6
1.2.1 Frågeställningar	6
1.2.2 Avgränsning	6
1.3 Teori	7
1.3.1 Perspektiv	8
1.4 Metod	8
1.5 Material	9
1.6 Disposition	10
2 TILLBAKABLICK PÅ NARKOTIKAPROBLEMATIKEN	11
2.1 1900-talets första hälft	11
2.2 Förändrad syn på narkotika i slutet av 1960-talet	11
2.3 2000-talet fram tills idag	12
2.4 Internationella samarbeten	13
3 STRAFFRÄTTSLIGA GRUNDER	16
3.1 Styrande ideologier	16
3.2 Kriminalpolitikens påverkan på straffrätten	17
3.3 Straffvärdebedömningen	18
4 LAGSTIFTANDET AV NARKOTIKABROTT	20
4.1 Den första narkotikalagstiftningen	20
4.2 Narkotikastrafflagens intåg	20

4.3	Straffskärpande utveckling	21
5	NARKOTIKASTRAFFLAGEN	23
5.1	Narkotikabrott av normalgraden	23
5.2	Ringa narkotikabrott	23
5.3	Grovt narkotikabrott	24
5.4	Problemen kring narkotikabrottens bedömning	25
6	NORDISK UTBLICK	28
6.1	Narkotikapolitik och narkotikalagstiftning i Norden	28
6.1.1	Danmark	29
6.1.2	Norge	30
6.1.3	Finland	31
6.1.4	Island	32
7	NJA 2011 S. 357	33
7.1	Bakgrund	33
7.2	Tingsrätten	33
7.3	Hovrätten	33
7.4	Högsta domstolen	34
7.4.1	Tillägg av justitierådet Borgeke	36
8	PREJUDIKAT EFTER NJA 2011 S. 357	37
8.1	NJA 2011 s. 675 I och II	37
8.1.1	NJA 2011 s. 675 I	37
8.1.2	NJA 2011 s. 675 II	38
8.2	NJA 2011 s. 799	39
8.3	NJA 2012 s. 144	40
8.4	NJA 2012 s. 70	42
8.5	NJA 2012 s. 115	43
8.6	NJA 2012 s. 510	44
8.7	NJA 2012 s. 528	45
8.8	NJA 2012 s. 535	46
8.9	Högsta domstolens dom den 20 juli 2012 mål nr B 2100-11	47
8.10	Högsta domstolens dom den 29 augusti 2012 mål nr B 5765-10	47

8.11	Högsta domstolens dom den 20 september 2012 mål nr B 1607-11	48
8.12	Högsta domstolens dom den 31 oktober 2012 mål nr B 5908-10	49
8.13	Högsta domstolens dom den 5 december 2012 mål nr B 5579-11	50
8.14	Rättsverkningar av prejudikaten	51
9	SLUTSATSER AV PREJUDIKATUTVECKLINGEN	53
9.1	Gradindelning	53
9.2	Mängd	54
9.3	Farlighetsbedömningar	55
9.4	Straffvärdebedömningen	56
9.4.1	Förmildrande omständigheter	56
9.4.1.1	Eget missbruk	56
9.4.1.2	Samköp	56
9.4.1.3	Begränsad överlåtelsesekrets	56
9.4.1.4	Tidsaspekten	57
9.4.2	Försvårande omständigheter	57
9.4.2.1	Avsikt	57
9.4.2.2	Organisationen och dess omfattning	57
9.4.2.3	Insikt i verksamheten	58
9.4.2.4	Vinstsyfte	58
9.4.2.5	Ungdomar	58
9.4.2.6	Spridningen	58
9.4.2.7	Landsgränser	59
9.4.2.8	Fortsatt brottslighet	59
10	ANALYS	60
10.1	Kriminalpolitiska aspekter	60
10.2	Narkotikabrotten - Straffrättens svarta får	61
10.3	Avslut	66
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	68
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	72

Summary

Drugs were noted as a serious public issue in Sweden during the 1960s with its accelerated expansion and conduciveness to heavy criminality. During the 1970s, the drug policy towards a drug free society was introduced in the Nordic region, and is still today advocated in Sweden. The drug policy in Sweden is known for the severe and restrictive approach. The drug policy has characterized the Swedish legislation of drug offenses and constantly justified sharpening developments in the legislation. The drug policy has been criticized for being unreachable, which must say is justified, because of the increasing drug problems since the drug policy entered for over 40 years ago.

Drug offenses have distinguished themselves within the criminal law in many different ways. Partly because the exceptionally high penal value which has been distributed for drug offenses compared to other types of crimes, but also because the classification and assessment of penal value among drug offenses are based on templates including quantity and type of drug. A satisfied assessment of penal value, which includes all circumstances of the crime, has not been made. A penal value is supposed to reflect specific crimes reprehensibility. The damage of the crime, violation, danger and the offenders guilt should determine the penal value, according to chapter 29 paragraph 1 in the Swedish criminal code. Fundamental criminal values maintain a fair assessment of penal value which provides proportionality, equivalence and predictability to the assessment. Justice has been a theoretical guidance for the analysis in the thesis to illustrate important grounds in classification and the penal value assessment.

In 2011 the verdict from the Swedish Supreme Court, NJA 2011 s. 357, starts a turn in the classification and assessment of penal value for drug offense. The purpose of the thesis is to analyze the verdict NJA 2011 s. 357 and thereafter the following thirteen judgments from the Supreme Court, to determine the circumstances which should be considered when classification and assessment of penal value is decided. The previous high penalties and the assessment based on templates, have because of changes in the case law, been rejected. The Supreme Court provides now through the case law a neutralized penalty for drug offenses, which interacts with penalties for other crimes. The case law clarifies the circumstances that, beyond quantity and type of drug, should be considered when assessing such as the offenders intentions, the drug organizations and its extent, the offenders knowledge of the drug organization, profit, distribution and if the crime is based on a drug addiction. A revolution of the assessment of penal value is not to speak of. A sobering is more relevant. The legislation, motives and fundamental principles has a long time provided an assessment which includes more circumstances than quantity and type of drug. The reduction of the penal value for drug offenses is a revolution in comparison with to the former unjust penal value.

Sammanfattning

Narkotika har sedan 1960-talet utgjort ett allvarligt samhällsproblem i Sverige. En skyndsamt utbredning har varit en bidragande faktor till stor del av den grova brottsligheten i landet. På 1970-talet infördes målet om ett narkotikafritt samhälle i Norden, vilket sedan dess varit ledande för Sverige. Utmärkande för Sveriges narkotikapolitik är ett strängt och restriktivt förhållningssätt. Ett narkotikafritt samhälle har präglat NSL och motiverat en ständigt straffskärpande utveckling. Målet har kritiserats för att vara orealistiskt. Kritik är befogad med tanke på att narkotikaproblematiken ökat sedan ett narkotikafritt samhälle infördes som norm för över 40 år sedan.

Narkotikabrott har utmärkt sig inom straffrätten på flera sätt. Dels för att det utdelats exceptionellt höga straff för narkotikabrott i förhållande till övrig brottslighet och dels för att rubricering och straffvärdebedömning avgjorts utefter schabloner. Den schablonartade bedömningen har inneburit att endast arten och mängden narkotika varit avgörande för gradindelning och straffvärde. En tillfredsställande straffvärdebedömning, som beaktar alla omständigheter relevanta för brottet, har därför inte tillgodosetts. Ett straffvärde ska avspegla en specifik gärnings förkastlighet. Brottsets skada, kränkning, fara samt gärningsmannens skuld ska ligga till grund för straffvärdet i enlighet med 29 kap 1 § BrB. Grundläggande straffrättsliga värderingar ger vid handen att en rättvis straffvärdebedömning upprätthåller principer om proportionalitet, ekvivalens och förutsägbarhet. Rättvisa har varit en teoretisk aspekt i analysen för att belysa grunderna i rubricering och straffvärdebedömning.

Rubriceringen och straffvärdebedömning för narkotikabrotten sätts genom HD:s avgörande i NJA 2011 s. 357 i gungning. Syftet med framställningen har varit att analysera NJA 2011 s. 357 och därefter 13 avgöranden från HD för att ta reda på vilka omständigheter som efter förändringen ligger till grund för rubricering och straffvärdebedömning i narkotikamål. Genom praxis har de höga straffen som utdelats för narkotikabrott och den schabloniserade bedömning som tidigare gjorts tillbakavisats. HD påbjuder genom praxis en nyanserad bedömning av narkotikabrott som samspelar med de straffvärdebedömningar som sker inom övrig brottslighet. Praxis tydliggör de omständigheter, som utöver art och mängd narkotika, ska beaktas vid gradindelning och straffvärdebedömning såsom gärningsmannens avsikt, narkotikaorganisationen och dess omfattning, insikt i narkotikaverksamheten, vinstsyfte, spridning och om brottet föranletts av eget missbruk. Någon revolution av straffvärdebedömningen är det inte tal om. En tillnyktring är mer relevant. Lagtext, motiv och grundläggande principer inom straffrätten har länge förespråkat en bedömning som beaktar fler omständigheter än art och mängd narkotika vid straffvärdebedömningen. Den straffsänkning som nyanseringen medfört innebär däremot en revolution i jämförelse med de orättvisor som tidigare präglat straffvärdet.

Förord

Ett tack till:

familjen för stöttande under utbildningens gång,

vännerna som förgyllt vardagen på universitetet,

advokat Carl Hofvendahl för den inte så lilla tjänsten bestående av att läsa igenom mitt arbete med gott mod,

och advokat Sven-Eric Ohlsson för att jag under hösten fått göra praktik på advokatbyrån och därigenom fått följa med på spännande narkotikamål.

Färdigställandet av examensuppsatsen utgör avstampet från juristprogrammet till arbetslivet, ett kliv jag med förväntan tar. I mitt bagage har jag kunskap, trygghet och nyfikenhet.

Lund, januari 2013

Johanna Sundman

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
EU	Europeiska unionen
FN	Förenta nationerna
FSK	Fängelsestraffkommittén
HovR	Hovrätten
HD	Högsta domstolen
NJA	Nytt juridiskt arkiv
NSL	Narkotikastrafflagen (1968:64)
Prop.	Proposition
SFS	Svenska författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
SSL	Lag (2000:1225) om straff för smuggling
SvJT	Svensk juristtidning
TR	Tingsrätten

1 Inledning

1.1 Bakgrund och problemformulering

Narkotika är ett ständigt aktuellt ämne inom kriminalpolitiken och samhällsdebatten. En anledning därtill har varit narkotikaproblematikens skyndsamma framfart. Sedan 1960-talet har narkotika varit ett av de största problemen i vårt samhälle.¹ Narkotikaproblematiken är samtidigt ett av de svåraste problemen att lösa.² Narkotika för med sig många olyckligheter, inte bara för den enskilda missbrukaren utan även för personer i dess omkrets och för samhället i stort.³ Narkotikan bidrar även till en utbredning av annan allvarlig och organiserad brottslighet.⁴ För att bekämpa problemet har det i Sverige förts en restriktiv narkotikapolitik med övergripande mål om ett narkotikafritt samhälle.⁵ Målsättning har präglat narkotikalagstiftningen såsom andra samhällsåtgärder i Sverige sedan 1970-talet.⁶

Vad som särskiljt narkotikabrott från övrig brottslighet är den hårda linje som förts inom straffvärdebedömningen. Straffen som utdelats för narkotikabrott har ofta slagit i taket för straffskalan föreskrivet för brottet. När det gäller övrig brottslighet är det inte lika vanligt att den högsta delen på straffskalan utnyttjas på sådant sätt. Anledningen till att straffvärdet för narkotikabrott varit förenat med särskilt hårda straff är för att gradindelning och straffvärdebedömningen bestämts genom en schablon tillämpning. Schablon tillämpningen har inneburit att de enda omständigheter som beaktats i straffvärdebedömningen har varit sorten och mängden narkotika.⁷ NJA 2011 s. 357 innebär brytpunkten för denna rättsutveckling och HD lägger där grunden till en ny och mer nyanserad straffvärdebedömning. Förändringen har beskrivits som banbrytande.⁸ HD har efter det ledande rättsfallet producerat ett flertal prejudikat som spunnit vidare på den förändrade straffvärdebedömningen och nu börjar säcken knytas samman avseende vad som i straffvärdebedömningen för narkotikabrott är viktigt att beakta.⁹ Mot denna bakgrund är en granskning av utvecklingen inom narkotikabrotten särskilt viktig och relevant just nu för att belysa hur gradindelning och straffvärdebedömningen ska göras inom narkotikabrotten.

¹ Olsson, 2011, s. 23.

² Prop. 1992/93:142, s. 14.

³ Prop. 1980/81:76, s. 198.

⁴ BRÅ PM 1982:2 s. 9.

⁵ Svensson, s. 47.

⁶ BRÅ PM 1982:2 s. 65.

⁷ Eriksson.

⁸ Asp, *SvJT* 2011, s. 660.

⁹ Eriksson.

1.2 Syfte

Syftet med framställningen är att analysera rättsutvecklingen inom narkotikabrotten med utgångspunkt i den förändrade gradindelning och straffvärdebedömning som NJA 2011 s. 357 medför. Den tidigare rubriceringen och straffvärdebedömningen har varit styrd av en schablonartad bedömning, varför HD:s prejudikatutveckling efter NJA 2011 s. 357 är aktuell att klarlägga. Redogörelsen av prejudikatutvecklingen syftar till att utreda vilka omständigheter som nu ska beaktas vid rubricering och straffvärdebedömning vid narkotikabrott.

Bidragande till förståelse om narkotikalagstiftningens utveckling och för tydliggörandet av vilken omställning och betydelse NJA 2011 s. 357 innebär, ska bakomliggande kriminalpolitiska aspekter som styrt narkotikapolitiken redovisas för.

För att skapa förutsättningar för att betrakta svensk narkotikapolitik och narkotikalagstiftning utifrån andra perspektiv och inspireras till alternativa inställningar till narkotikaproblematiken, har en nordisk utblick gjorts. Norges, Danmarks, Finlands och Islands narkotikapolitik och narkotikalagstiftning har övergripande granskats. Våra nordiska grannländer har valts för granskning på grund av att länderna har rättsystem liknande Sveriges och att det råder en rättslikhet i övrigt. Vilket gör det möjligt att direkt närma sig de ländernas narkotikapolitik och narkotikalagstiftning och sätta det i perspektiv till den svenska synen på narkotika.

1.2.1 Frågeställningar

För att besvara syftet har följande frågeställningar ställts upp:

- Vilka bakomliggande anledningar föranleder förändringen av rubricering och straffvärde inom narkotikabrott?
- Vilka rättsverkningar medför NJA 2011 s. 357 och efterföljande prejudikat för gradindelning och straffvärdebedömningen inom narkotikabrotten?
- Hur har kriminalpolitiska inställningar påverkat narkotikabrotten?
- Vad innebär förändringarna i praxis för kriminalpolitiken?

1.2.2 Avgränsning

Uppsatsen tar sin utgångspunkt i HD:s banbrytande avgörande NJA 2011 s. 357. Trots att prejudikatet relativt nyligen har avgjorts finns det en omfattande tillgång till prejudikat därefter. På grund av omfångsrik praxis har endast HD:s avgöranden behandlats för att belysa den senaste

rättsutvecklingen avseende kvalifikation och straffvärdebedömning inom narkotikabrott. Prejudikaten har inte behandlats i sin helhet utan endast delar relevanta i förhållande till rubricering och straffvärde har refererats.

Uppsatsen koncentreras till gradindelning och straffvärdebedömning för narkotikabrott. Straffmätningen för narkotikabrott kommer inte i sin helhet att redovisas för på grund av avgränsningsbehov. BrB:s regelverk presenteras för belysandet av de ramar som ställs upp för straffvärdebedömningen och de allmänna grunder den vilar på. I övrigt kommer inte lagar som tangerar NSL såsom SSL, närmare belysas. Framställningen koncentreras till NSL på grund av att tydliggöra vad som inom NSL är omständigheter som ska ges betydelse vid kvalifikation och straffvärdebedömning av ett narkotikabrott.

1.3 Teori

Narkotikabrottens straffvärdebedömningar har utmärkt sig från de straffvärdebedömningar som förelegat för andra brott. Anledningar därtill har varit att straffvärdet för narkotikabrott rört sig inom den högsta delen av straffskalan föreskrivit narkotikabrottet och för att inom övrig brottslighet hänförs straffvärdet vanligtvis till den lägre delen av straffskalan. Narkotikabrottens rubricering och straffvärdebedömning har även varit styrd av en schablon tillämpning, som grundats enbart på sorten och mängden narkotika. Den schablonmässiga bedömningen avviker från den nyansering som präglar straffvärdebedömningen inom övrig straffrätt.¹⁰

Johan Hagströmer skriver 1902 följande om straffmätning:

”Skall hvarje konkret brott träffas af ett rättvist, d. v. s. efter dess beskaffenhet afpassadt, straff, måste emellertid alla bestämningar, som inverka å dess straffbarhet, tillerkännas betydelse vid straffets bestämmande.”¹¹

Mot denna bakgrund klarläggs behovet av att i framställningen lyfta upp ideologiska utgångspunkter för straffvärdebedömningen och fundamentala principer som ska uppmärksammas. Rättvisa är en viktig del inom vårt samhälle och utgör en grundpelare för straffvärdebedömningen. Rättvisa används därför som en teoretisk utgångspunkt i förhållande till vad som vid narkotikabrottens straffvärdebedömning ska beaktas.

Teorin om rättvisa tar i framställningen avstamp ur Aleksander Peczenik konklusion av rättviseteorier:

”Rättvisa i ett konkret fall består i att alla relevanta aspekter beaktas.”¹²

¹⁰ Andersson m.fl., 2012, s. 172-173.

¹¹ Hagströmer, s. 473.

¹² Peczenik, *SvJT* 2005, s. 263.

Beaktandet av rättvisa som en teoretisk utgångspunkt har framförallt använts som medel för att analysera den prejudikatutveckling som NJA 2011 s. 357 medför för straffvärdebedömningen.

1.3.1 Perspektiv

För att komplettera den rättsdogmatiska metoden har ett kriminalpolitiskt perspektiv anlagts. Ett kriminalpolitiskt förhållningssätt innebär en redogörelse för hur den samhälleliga diskursen tillsammans med samhälleliga ställningstaganden påverkar straffrätten. Det kriminalpolitiska synsättet lyfter upp diskussionen om hur samhället bör styras för att bekämpa kriminalitet.¹³ Ett kriminalpolitiskt perspektiv är särskilt viktigt att belysa för att förstå narkotikabrottens straffskärpande utveckling och varför narkotikabrottens straffvärdebedömning har skiljt sig så radikalt från den straffvärdebedömning som skett inom övrig brottslighet.

Den kriminalpolitiska synen på straffrätt innebär ett hänsynstagande till fler aspekter av brottsligheten än vad som ryms inom straffrätten. Kriminalpolitiken problematiserar kriminalitet utifrån många samhällsområden som kan inverka på kriminalitet, såsom sjukvårdspolitik.¹⁴ Ur kriminalpolitiken kan handlanden och regleringar avseende narkotika belysas på fler plan, dels utifrån hur debatten har förts och dels på det lagstiftande planet.¹⁵ Genom att betrakta gällande rätt från ett kriminalpolitiskt perspektiv ges möjlighet att problematisera och kritisera narkotikalagstiftningens utveckling och förändring utöver de möjligheter som den rättsdogmatiska metoden medför.

1.4 Metod

Uppsatsen har i de delar som beskriver gällande rätt, prejudikatutvecklingen, lagstiftningens utveckling och rättsverkningar av praxis utarbetats efter en rättsdogmatisk metod. Den rättsdogmatiska metoden innebär att traditionella rättskällor ligger till grund för framställningen.¹⁶ Rättskällorna har studerats i enlighet med den hierarkiska ordningen som den rättsdogmatiska metoden innefattar. Således har materialet studerats i rådande ordning; lagtext, praxis, förarbeten och doktrin.¹⁷

Inom den kriminalpolitiska delen har en rättsvetenskaplig metod använts. Den rättsvetenskapliga metoden innebär att bundenheten till rättskällevärdet inte i samma utsträckning begränsar framställningen. Rätten kan genom den rättsvetenskapliga metoden betraktas och förklaras utifrån andra läror. Den rättsvetenskapliga metoden ger därför möjlighet att beakta exempelvis

¹³ Jareborg, 1995, s. 20-21.

¹⁴ Jareborg, 1995, s. 22.

¹⁵ Svensson, s. 14.

¹⁶ Sandgren, s. 53.

¹⁷ Sandgren, s. 36-37.

vårdaspekters påverkan på rätten.¹⁸ Bakgrunden till att en vidare metod används i dessa delar av uppsatsen är för att narkotika utgör ett allvarligt samhällsproblem som förklaras utifrån aspekter som inte alla kan inrymmas inom den strikta rättskälleläran.

Uppsatsen har till stor del bestått av rättsfallsstudier. Prejudikat från HD har granskats för att belysa utvecklingen inom narkotikabrott och vilka omständigheter som efter NJA 2011 s. 356 ska läggas vikt vid i en straffvärdebedömning. Rättsfallen har inte beskrivits i sin helhet utan relevant delar i förhållande till syftet har kvalitativt beskrivits. Således redogörs det inte för hela den straffmätning som görs inom brottet, straffvärdebedömningen och gradindelningen är de delar som behandlas i uppsatsen.

Den utblick som i framställningen är aktuell har inte använts som ett komparativt medel. Den nordiska utblicken utgör en del i beskrivandet av narkotikapolitikens och narkotikalagstiftningens utveckling och som ett medel för att se den svenska narkotikaproblematiken i annan dager. Den nordiska narkotikapolitiken vilar i det stora hela på samma grunder och lagstiftningsåtgärder har inom norden följts åt, samtidigt som det föreligger en viss skillnad mellan länderna. Därför utgör en utblick en möjlighet att betrakta den svenska narkotikapolitiken utifrån andra perspektiv.

1.5 Material

Det kriminalpolitiska perspektivet som anlagts i uppsatsen har fordrat material som finns utanför de traditionella rättskällorna, men som ligger inom området för den rättsvetenskapliga metoden. Sådant material har nyttjats i uppsatsen för att belysa bakomliggande kriminalpolitiska idéer som styr narkotikapolitiken. Att material utanför de traditionella rättskällorna har legat till grund är särskilt viktigt för narkotikabrott därför att narkotikan är ett omfattande problem som tangerar flera samhällsområden. Materialet som använts utöver det klassiska stoffet rör doktrin och forskning inom områden som politik, vård och samhällsvetenskap. Avseende övrig doktrin bör nämnas att vid den nordiska utblicken har doktrinen varit av mer begränsad art än vad som förevarit för den svenska rätten. Doktrinen som finns att tillgå kring de nordiska ländernas narkotikapolitik och narkotikalagstiftning har ofta författats utifrån landets språk, vilket har begränsat materialet. Doktrin avseende den isländska rätten har varit knapphändig och inte sällan lämnats utanför när det talats om den nordiska narkotikapolitiken i stort.

Prejudikaten från HD efter det centrala rättsfallet NJA 2011 s. 357 har utgjort den viktigaste materialdelen i uppsatsen på grund av att det är praxis som förändrat rättsläget. Rättsfallen som refererats är samtliga prejudikat som HD avgjort efter NJA 2011 s. 357 fram tills årsskiftet 2012/2013. Prejudikaten refereras i kronologisk ordningen för att HD:s resonemang

¹⁸ Sandgren, s. 39.

efter NJA 2011 s. 357 ska kunna följas. Avseende NJA 2011 s. 357 har alla instansers bedömningar refererats för belysandet av hur schablon tillämpningen präglat domstolens bedömning och vilket straffvärde som tidigare utdelats.

Förarbetena som figurerat i uppsatsen har trots sin ålder hög relevans även efter den senare rättsutvecklingen inom narkotikabrotten. HD hänvisar i flertalet av prejudikaten som beskrivs i framställningen tillbaka till äldre förarbeten, vilket belyser förarbetenas tyngd än idag. Framförallt framhåller HD vikten av prop. 1980/81:76 för att lyfta upp på vilka grunder narkotikabrotten ska avgöras på.

1.6 Disposition

Uppsatsen är uppbyggd på så sätt att tre övergripande delar kan utläsas efter inledningen, beskrivandet av narkotikabrottens rättsutveckling fram tills NJA 2011 s. 357, prejudikatutvecklingen därefter och som avslutning en slutsatsdragande och analyserande avdelning.

I det inledande kapitlet i den deskriptiva delen beskrivs narkotikaproblematikens uppbyggnad från 1900-talets början fram tills idag och internationella samarbeten som styr den svenska narkotikapolitiken. I efterföljande kapitel läggs principer fram som präglat straffrätten och hur dessa principer påverkat narkotikabrotten. I de två efterföljande kapitlen presenteras lagstiftning inom narkotikabrott, dels i en tillbakablick och dels hur lagstiftningen idag är utformad. Därefter introduceras den nordiska utblicken. I efterliggande kapitel presenteras NJA 2011 s. 357 och efterföljande prejudikatutveckling som belyser förändringar i gradindelning och straffvärdebedömning för narkotikabrott. Den sista delen i framställningen belyser rättsutvecklingen och vilka slutsatser som kan dras därefter. Uppsatsen knyts slutligen samman med en analys.

2 Tillbakablick på narkotikaproblematiken

2.1 1900-talets första hälft

I Sverige började missbruk av narkotika ses som ett problem kring 1920-talet. Missbruket rörde sig då framförallt om narkotika som föreskrivits i medicinskt syfte. Missbruket innebar inte vid denna tidpunkt något ansenligt problem i samhället, utan missbruket sågs som ett inte allt för oroväckande enskilt problem för missbrukaren.¹⁹ Problemen med narkotika betraktades under denna period ur medicinska aspekter.²⁰ Narkotikamissbruket utgjorde i stort sett ett medicinskt problem fram tills 1960-talet då narkotikan spreds med kraftig ökning utanför det sjukvårdande syfte. Från narkotikamissbrukets relativt lilla skara av missbrukare under de första årtiondena på 1900-talet, växte nu narkotikan successivt till ett allvarligt samhällsproblem i Sverige.²¹

2.2 Förändrad syn på narkotika i slutet av 1960-talet

Under 1960-talet blev narkotikan ett av de största och mest tilltagande problemen inom kriminalpolitiken.²² Narkotika innebar nu mer än en fara för den enskilde brukaren, narkotikamissbruket var en fara för samhället i stort.²³ Narkotikamissbruket hade tidigare setts som ett medicinskt problem, men på grund av det ökande narkotikamissbruket krävdes ett annat förhållningssätt.²⁴ En anledning till att narkotikaproblemet istället skulle behandlas som ett samhällsproblem av hög grad, var framförallt narkotikans spridning till alla grupper i samhället däribland ungdomar.²⁵ Narkotikaproblemet skulle nu angripas genom straffrätten.²⁶ En tydlig målsättning med narkotikapolitiken har sedan slutet på 1970-talet varit att åstadkomma ett narkotikafritt samhälle. Inställningen till narkotika inom kriminalpolitiken har även före ställningstagandet varit ett totalt fördömande av narkotika. Ett narkotikafritt samhälle har varit en ledande riktlinje för narkotikapolitiken för såväl stat, myndigheter och olika föreningar.²⁷ Under början av 1970-talet minskades ungdomars experimenterande med droger. Utvecklingen höll inte i sig utan redan i

¹⁹ BRÅ PM 1982:2 s. 23.

²⁰ Olsson, 2011, s. 31.

²¹ BRÅ PM 1982:2 s. 23-24.

²² BRÅ PM 1982:2 s. 23.

²³ Olsson, 2011, s. 23.

²⁴ Olsson, 2011, s. 31.

²⁵ Olsson, 2011, s. 33.

²⁶ Träskman, 2011, s. 52.

²⁷ Träskman, 2011, s. 68.

slutet på 1970-talet var droganvändandet bland ungdomar omfattande, för att under 1980-talet återigen stagnera.²⁸

Den uttalade synen på narkotikamissbruk är att allt bruk som inte är legitimerat av medicinska skäl, aldrig får bli en del av vårt samhälle och ska motarbetas till varje pris. Det lades mycket resurser på att förebygga narkotikamissbruket under slutet på 1970-talet fram tills 1980-talet. Det handlade framförallt om förbyggande verksamhet och utvidgande av vårdmöjligheter. Även inom rättsväsendet bereddes ökade möjligheter för att komma åt narkotikabrottsligheten. Narkotikaproblematiken var fortfarande stor och växande vid 1980-talets början. Åtgärderna som var aktuella att vidta var åtgärder som ledde till att NSL återspeglade fördomandet av narkotikamissbruk och bidrog till en preventiv verkan.²⁹

Narkotikans skyndsamma utbredning innebar en grogrund för tyngre brottslighet. Narkotikaproblematiken gick hand i hand med den organiserade brottsligheten på grund av pengarna som fanns att tjäna inom narkotikahandel. Den brottsutveckling narkotikan bidrog till var en oroväckande konsekvens.³⁰ På 1980-talet var narkotikan involverad i stor del av den grova och organiserade brottsligheten som pågick i landet. Narkotikans framfart livnärde även missbrukares brottslighet genom att missbrukare begick brott för att försörja missbruket.³¹ Denna onda spiral var viktigt att försöka bryta genom framförallt en genomarbetad narkotikalagstiftning som hjälpmedel.³² Narkotikan har varit nödvändig att bekämpa med all styrka för att försöka förebygga tillväxten. Narkotikaproblematiken har angripits från flera samhällsområden, däribland straffrätten, vilket har varit erforderligt för att förebygga och påvisa det viktiga ställningstagandet att det föreligger en icke-acceptans av narkotika.³³ Ansenliga resurser har tilldelats rättsväsendet på olika plan för att få bukt med problemen kring narkotikan.³⁴ Under 1990-talet fortsatte ökningen av missbruk och spridning av narkotika.³⁵ 1990-talet innebar också en ökning av ungdomar som testade droger.³⁶

2.3 2000-talet fram tills idag

Sverige har varit ett land i framkant när det gäller restriktiv narkotikapolitik där Sverige länge har följt samma linje om ett narkotikafritt samhälle.³⁷ Åtgärder mot narkotikaproblematiken är än idag utformade efter ett narkotikafritt samhälle.³⁸

²⁸ Tham, 1998, s. 399.

²⁹ Prop. 1980/81:76, s. 193-194.

³⁰ BRÅ PM 1982:2 s. 65-66.

³¹ BRÅ PM 1982:2 s. 51.

³² BRÅ PM 1982:2 s. 22.

³³ BRÅ PM 1982:2 s. 65.

³⁴ Prop. 1980/81:76 s. 194-195.

³⁵ Prop. 2005/06:30, s. 16.

³⁶ Tham, 1998, s. 400.

³⁷ Svensson, s. 201.

³⁸ Sahlin, s. 79-80.

Under 2000-talet är narkotikaproblematiken fortfarande ett synnerligen stort orosmoment. Narkotikan ökar i flera olika utsträckningar såsom införsel och missbruk. De politiska målsättningarna inom narkotikan har aldrig varit så avlägsna att uppnå.³⁹ Narkotikan har heller aldrig varit så lättillgänglig som den är nu under 2000-talet.⁴⁰ Delmål till det övergripande målet om ett narkotikafritt samhälle har inom narkotikaproblematiken varit att bekämpa tillgång och efterfrågan på narkotika. Andra åtgärder har även varit viktiga att vidta såsom att förbättra behandlingen för missbrukare inom kriminalvården.⁴¹ Kraftansträngningarna för att uppnå ett narkotikafritt samhälle har dock inte kunnat stoppa narkotikans utveckling. Narkotikan är idag ett långt större problem än vad det tidigare varit.⁴² Narkotika är inblandat i stor omfattning av den brottslighet som sker i landet. Kopplingen mellan brottslighet och narkotikahandel belyser vikten av att motarbeta narkotikaanvändningen.⁴³ År 2011 delas målsättningen om ett narkotikafritt samhälle upp i mindre mål såsom att arbeta för att färre personer inleder ett missbruk, att fler missbrukare får hjälp och att tillgången till narkotika ska strypas.⁴⁴ Trots stora satsningar är narkotikaproblematiken inte i närheten av en lösning på grund av att de politiska målen såsom ett narkotikafritt samhälle är svåra att nå.⁴⁵ Ett narkotikafritt samhälle konstateras inte vara ett mål som kan nås inom kort, målsättningen måste arbetas med under lång tid framöver för att lyckas nås. Att upprätthålla en hård narkotikapolitisk linje under tiden är viktigt. På vägen dit sker arbetet på ett brett plan där åtgärder tidigt ska vidtas bland annat i skolan.⁴⁶

2.4 Internationella samarbeten

Internationella samarbeten, såsom anslutanden till FN-konventioner, har varit en viktig del av bekämpandet av narkotikan. Sverige har varit högst delaktig i dessa internationella samarbeten.⁴⁷ År 1912 trädde den internationella opiumkonventionen ikraft efter att handeln med narkotika börjat bli bekymmersam. Samarbetet var till för att på ett internationellt plan övervaka framförallt opium, men även andra narkotikapreparat i mindre utsträckning. Opiumkonventionens slagkraft var begränsad och konventionen omarbetades därför, den nya antogs 1925.⁴⁸

En senare och mer ledande konvention är 1961 års Narkotikakonvention som hade målsättning att övervaka den olagliga verksamheten avseende narkotikapreparat.⁴⁹ Narkotikakonventionen bygger till stor del på att den lagliga narkotikaproduktionen ska styras på ett sätt som inte bidrar till den

³⁹ Organiserad kriminalitet, grov narkotikabrottslighet, s. 2.

⁴⁰ Prop. 2005/06:30 s. 16.

⁴¹ Prop. 2005/06:30 s. 2.

⁴² Olsson, 2011, s. 38.

⁴³ Träskman, 2011, s. 43.

⁴⁴ Sahlin, 2011, s. 79-80.

⁴⁵ Olsson, 2011, s. 18.

⁴⁶ Prop. 2005/06:30 s. 90-91.

⁴⁷ Prop. 1980/81:76 s. 194-195.

⁴⁸ Träskman, 2011, s. 44-45.

⁴⁹ Träskman, 2011, s. 46.

olagliga narkotikaverksamheten.⁵⁰ Sverige ratificerade Narkotikakonventionen 1964. Genom att konventionen blev gällande i landet åtog sig Sverige såväl att lagstifta som att åta sig andra åtgärder för att arbeta mot brukandet av olaglig narkotika.⁵¹ 1971 tillkom ytterligare en konvention kallad Psykotropkonventionen. Psykotropkonventionen hade till syfte att narkotiska preparat som tillkommit efter narkotikakonventionen från 1961, även skulle beröras av det som tidigare stadgats avseende narkotiska preparat i narkotikakonventionen.⁵²

En annan viktig konvention från FN var Wienkonventionen mot narkotika som tillkom 1988. Wienkonventionen var en vidareutveckling av tidigare ikraftträdde konventioner. Syftet med konventionen var att stoppa narkotikans utbredning och handeln med narkotika.⁵³ I Wienkonventionen framhålls att brukande av narkotika ska vara olagligt. På samma gång framhålls att andra alternativ än straff kan vara en möjlig konsekvens av eget bruk, såsom olika former av vård och behandlingar.⁵⁴

1961 års Narkotikakonvention, Psykotropkonventionen från 1971 och Wienkonventionen mot narkotika från 1988 är fortfarande ledande inom FN. 95 länder har anslutit sig till konventionerna och är viktiga pelare inom narkotikapolitiken internationellt. Det internationella samarbetet medför ett hårt förhållningssätt i kampen mot narkotika, med vissa reservationer för möjlighet till mjukare linje såsom att eget bruka av narkotika är upp till länderna att välja hur det ska behandlas.⁵⁵

För EU är FN:s konventioner av betydelse då EU:s narkotikapolitik vilar på ovan nämnda konventioner. Alla EU:s medlemsländer har intagit dessa konventioner som gällande rätt, vilket medför en skyldighet att kriminalisera narkotika. Dock finns det möjligheter för länderna när det gäller innehav av ett litet parti narkotika tillåta poliser att underlåta att vidta konsekvenser för det ringa innehavet.⁵⁶ EU:s rambeslut⁵⁷ angående narkotikahandel är den centrala bestämmelsen avseende kontrollen av narkotika inom EU. Bestämmelsen stadgar vilka handlanden som ska vara kriminaliserade inom nationell rätt avseende narkotika. Vägledande vid bedömning om ett narkotikabrott ska vara grovt enligt rambeslutet är om det rör sig om en stor mängd, om det är en särskilt skadlig narkotika eller har påverkat många människors hälsa.⁵⁸ Genom konventionerna kan en sträng straffrättslig bevakning av narkotikabrott genomföras.⁵⁹ Sveriges ställning

⁵⁰ Svensson, s. 27-28.

⁵¹ BRÅ PM 1982:2, s. 58.

⁵² Träskman, 2011, s. 47-48.

⁵³ Träskman, 2011, s. 48.

⁵⁴ Svensson, s. 28.

⁵⁵ Svensson, s. 28-30.

⁵⁶ Svensson, s. 127-128.

⁵⁷ Rådets rambeslut 2004/757/RIF av den 25 oktober 2004 om minimibestämmelser för brottsrekvisit och påföljder för olaglig narkotikahandel.

⁵⁸ Träskman, 2011, s. 49-50.

⁵⁹ Träskman, 1995, s. 138.

till dessa antaganden är i vissa fall mer långtgående än vad som krävs, exempelvis vad gäller lagstiftningen om eget bruk av narkotika.⁶⁰

Även under 2000-talet framhålls i Sverige att det är viktigt att Sverige är ett land i framkant när det gäller den internationella narkotikapolitiken. Anledningen därtill är att det världsomfattande problemet narkotikan utgör och det är av betydelse för Sveriges bekämpning av narkotika även hur andra länder ser på narkotikaproblematiken.⁶¹ För att stoppa införseln av narkotika till Sverige är internationella samarbeten som inom EU viktigt för narkotikaproblematiken.⁶²

⁶⁰ Träskman, 2011, s. 50-51.

⁶¹ SOU 2000:126, s. 311.

⁶² Prop. 2005/06:30 s. 88.

3 Straffrättsliga grunder

3.1 Styrande ideologier

På straffrättens områden var under den första delen av 1900-talet behandlingsideologin ledande och hade länge innan dess dominerat straffrätten. Behandlingsideologin tog vid påföljdsvalet hänsyn till brottslingens individuella behov och möjligheter att behandlas ut ur kriminaliteten.⁶³ Individualpreventionen fick under BrB:s intåg uppsving då behandlingsmöjligheter av individen skulle beaktas i, dels påföljdsvalet och dels straffmätningen. Påföljden för brottslighet har inom straffrätten dragits mellan individualprevention och allmänprevention. Individualpreventionen fick motstånd av de som ansåg att olika behandlingar inte är ett medel för att motverka brottslighet. Det ledde till att individualpreventionen motades tillbaka på 1970-talet.⁶⁴ Att behandla brottslingar kritiserades bland annat för att inte vara fungerande och att förutsägbarhet och proportionalitet åsidosattes. Även den omständigheten att andra länder inte förde en straffrättslinje som beaktade behandlingstanken i samma utsträckning, hade betydelse för slopandet av densamma vid påföljdsval och straffmätning.⁶⁵

Under slutet på 1980-talet tog istället proportionalitet över behandlingsideologin inom straffrätten. Straffet skulle då istället vägas mot gärningens förkastlighet. Principen kallas just desert.⁶⁶ Syssättet präglas av ett mänskligt, övervägt och passivt förhållningssätt.⁶⁷ Genom ändringar som gjordes i BrB 1989 avseende påföljder och straffmätning förtydligades att individualpreventiva tankar inte hade plats i straffrätten. Denna ändring införde just desert i straffrätten med proportionalitet i grunden för påföljdsbestämningen.⁶⁸ Det allmänpreventiva syftet har alltså följt med som en grund för påföljdsbestämningen.⁶⁹ Själva straffet för brottet är en form av vedergällning. Straffet ska sedan stå i proportion mot brottets allvarighet.⁷⁰

Att behandlingsideologin var styrande vid NSL:s inledning avspeglades genom att narkotikamissbruk setts som en sjukdom för den enskilde fram tills dess. Vården var under den tiden angreppssättet mot missbruket.⁷¹ Innebörden av den förändrade synen som just desert medförde för narkotikabrott var till exempel att missbrukarens behandlingsbehov inte i samma utsträckning påverkade straffmätningen, utan vårdmöjligheter kunde

⁶³ Träskman, 2001, s. 79.

⁶⁴ Victor, s. 58-59.

⁶⁵ Träskman, 2001, s. 81-82.

⁶⁶ Träskman, 2001, s. 83.

⁶⁷ Träskman, 2001, s. 99.

⁶⁸ Träskman, 2001, s. 83.

⁶⁹ Victor, s. 58-59.

⁷⁰ Jareborg, 1995, s. 20-21.

⁷¹ Träskman, 2001, s. 89-90.

istället få betydelse när påföljden bestämdes.⁷² Dock har just desert med sitt mänskliga, övervägda och passiva förhållningssätt inom straffrätten inte återspeglats vidare i NSL. Straffen för narkotikabrott är hårda och just desert tycks endast figurera i bakgrunden vid narkotikabrott. En anledning till avvikande principer inom narkotikalagstiftning i förhållande till resten av straffrätten, är det tuffa mål som ställts upp om ett narkotikafritt samhälle. En hård narkotikapolitik ska fungera som en avskräckande effekt. Målet med ett narkotikafritt samhälle kan ifrågasättas i egenskap av sin rimlighet. Inom narkotikapolitiken har restriktiviteten varit ledande för hur narkotikan ska behandlas inom straffrätten.⁷³ Kritik har framförts mot att det inom narkotikabrotten inte i den utsträckning som förväntas beaktas grundläggande värderingar som präglar straffrätten, såsom just deserts överväganden. Inom narkotikabrotten styrs istället bekämpandet av narkotikans förkastlighet med mycket långtgående åtgärder. Försök att rucka på denna stränga syn har i sig utgjort en förkastlighet.⁷⁴

3.2 Kriminalpolitikens påverkan på straffrätten

Det övergripande syftet inom kriminalpolitiken är att förbygga kriminalitet i vårt samhälle och straffrätten utgör ett medel därtill. Straffrätten kan ur kriminalpolitisk aspekt förklaras utifrån två delar, allmänprevention och individualprevention. Den allmänpreventiva verkan ett straffbeläggande ska innebära är att inpränta värderingar i samhället om att följa lagen. Inom individualpreventionen ligger fokus på individens behandling och vård som en neutraliserande medel som hindrar gärningsmannen från att begå fortsatt brottslighet.⁷⁵

Straffbeläggande av olika gärningar styrs, dels av den allmänpreventiva verkan man vill uppnå och dels är det ett sätt att spegla samhällets åsikter. Yttringar av de olika kriminaliseringar kan dock inte sägas motsvara vad som eftersträvas. Lagstiftningens preventiva verkan får anses liten och kriminaliseringar medför inte för alla människor någon betydelse för deras handlande.⁷⁶ De avskräckande effekter som en sträng kriminalpolitik medför, såsom inom narkotikabrott, kan inte sägas vara särskilt effektiv i förhållande till de mål som ställs upp för narkotika i samhället.⁷⁷

Kriminalitet betraktas som ett ansenligt problem i vårt samhälle och straffrätten har utgjort ett politiskt medel för att få bukt med problemet, vilket har lett till att värderingarna inom straffrätten har varit ombytliga.⁷⁸ Straffskärpningar som gjorts gällande inom straffrätten kan ur

⁷² Träskman, 2001, s. 95.

⁷³ Träskman, 2001, s. 100.

⁷⁴ Träskman, 2001, s. 102.

⁷⁵ Prop. 1987/88:120, s. 32.

⁷⁶ Jareborg, 1995, s. 20-21.

⁷⁷ Träskman, 2001, s. 101.

⁷⁸ Jareborg, 1995, s. 22.

kriminalpolitiken förklaras utifrån växande kriminalitet. Men kriminalpolitikens syn på brottslighet har inte alltid följt den verkliga brottsutvecklingen slaviskt. Aspekter som bland annat vilket parti som styr landet och drivande personer som varit verksamma inom rättsystemet har påverkat den kriminalpolitiska debatten.⁷⁹ Inom narkotikapolitiken har andra aspekter än enbart ett växande narkotikamissbruk motiverat straffskärpningar. Mellan 1960–1980 var kriminalpolitiken präglad av en stränghet, som särskilt yttrade sig inom narkotikabrottsligheten där flera straffskärpningar var aktuella.⁸⁰ För narkotikabrott kunde man se en minskning av tillväxten för narkotikaproblematiken på några plan under 1970 och 1980-talet. Till exempel avstannade narkotikamissbruket bland ungdomar under 1980-talets början. Någon förändring inom kriminalpolitikens syn på narkotika har aldrig varit aktuell, utan samma hårda linje har förts hela tiden.⁸¹

3.3 Straffvärdebedömningen

År 1989 genomfördes en straffvärdesreform som innebar att det i BrB infördes lagregler om hur straffmätningen och påföljdsval ska bestämmas.⁸² Straffvärdesreformen skulle tillföra enhetlighet och förutsägbarhet vid straffmätningen av brott.⁸³ FSK lade fram betänkandet som utgjorde basen till straffvärdesreformen. Straffvärdet skulle genom reformen utgöra den grund som ett straff bestäms utifrån. I betänkanden fastslås att straffvärdet för en gärning ska avspegla gärningens svårhet relaterat till andra gärningar. Ord som förkastlighet och allvar används i betänkandet som måttstockar på vad som för brottet ska utredas vid straffvärdebedömningen.⁸⁴

Rättvisaspekten lyfts upp av FSK som ett förtydligande av att straffvärdebedömningen ska avgöra vilket straff ett brott förtjänar. För att ett rättvist straff ska utdömas krävs att proportionalitet och ekvivalens beaktas.⁸⁵ Straffvärdet som utgångspunkt för bestämmandet av ett straff tillgodoser grundläggande principer vid bedömningen såsom proportionalitet, likabehandling och ekvivalens. Ekvivalensprincipen bidrar till att likvärdiga gärningar får likvärdiga straff. Proportionalitetsprincipen ser till att en gärning som är mer förkastlig än en annan gärning tilldelas ett strängare straff.⁸⁶ Avseende intresset att upprätthålla likabehandling vid straffvärdebedömningen påtalas i motiven att det i praktiken kan vara besvärligt att bedöma gärningars likhet eller olikhet samt att någon metod för det inte finns att tillgå. Det nämns särskilt att en schematisk bedömning inte är eftersträva för att upprätthålla likabehandling i straffmätningen.⁸⁷

⁷⁹ Tham, 1995, s. 78-79.

⁸⁰ Tham, 1995, s. 81-81.

⁸¹ Tham, 1995, s. 87-88.

⁸² Prop. 1987/88:120, s. 1.

⁸³ Prop. 1987/88:120, s. 39.

⁸⁴ SOU 1986:13 s. 19.

⁸⁵ SOU 1986:13 s. 19.

⁸⁶ SOU 1986:13 s. 15.

⁸⁷ Prop. 1987/88:120, s. 77-78.

Avseende den preventiva effekten ett straff också ska tillgodose påtalas i motiven till straffvärdesreformen, att prevention i första hand ska avspeglas i straffskalan och fastställandet av det allmänna straffvärdet. Alltså inte vid den individuella straffvärdebedömningen.⁸⁸

I 29 kap 1-3 § BrB regleras hur straffvärdet ska fastställas, 29 kap 4-7 § stadgar omständigheter relevanta för straffmätningen.⁸⁹ Straffvärdet av ett visst brott ska i enlighet med 29 kap 1 § BrB avspegla brottets fara, kränkning och skada tillsammans med gärningsmannens avsikter och motiv (även kallat gärningsmannens skuld). Rekvirit som ställs upp i 29 kap 1 § BrB fyller inte en uttömmande funktion utan det är viktigt att andra aspekter kring en gärning kan inbegripas i straffvärdebedömningen.⁹⁰ I 29 kap 2-3 § BrB inryms de omständigheter som kan förflytta ett straffvärde i försvärande och förmildrande riktning.⁹¹ De omständigheter som förelegat vid det aktuella brottet är omständigheterna som är relevanta för straffvärdebedömningen. Omständigheter i senare skede kan istället beaktas vid straffmätningen. Straffvärdet kan förklaras utifrån två olika plan, abstrakt straffvärde och konkret straffvärde. Det abstrakta straffvärdet utläses ur straffskalan för brottet. Abstrakt straffvärde reflekterar lagstiftarens åsikt på hur allvarligt ett brott i allmänhet anses vara, i förhållande till annan brottslighet. Det konkreta straffvärdet utgör ett mått på ett specifikt brotts svårhet bedömt i förhållande till andra brott vilket bestäms i domstolen.⁹²

Rörande gradindelningen av ett brott ska rubriceringen ske innan straffvärdet bestäms i enlighet med 29 kap 1 § BrB. Vid gradindelningen av ett brott är de omständigheter som har att göra med konkret straffvärde att utreda, såsom brottets skada, fara och skuld. Andra faktorer ska inte vid gradindelningen beaktas, såsom preventiva effekter.⁹³ Vid rubriceringen av en gärning är det de objektiva omständigheterna som avgör brottssets kvalifikation.⁹⁴

⁸⁸ Prop. 1987/88:120, s. 37.

⁸⁹ Hoflund, *Straff och andra reaktioner på brott*, 1993, s.78.

⁹⁰ Prop. 1987/88:120, s. 80.

⁹¹ Jareborg & Zila, s. 103-104.

⁹² Hoflund, *Straff och andra reaktioner på brott*, 1993, s. 78-79.

⁹³ Jareborg & Zila, s 107.

⁹⁴ Prop. 1987/88:120, s.79.

4 Lagstiftandet av narkotikabrott

4.1 Den första narkotikalagstiftningen

Den första svenska lagstiftningen om narkotika var narkotikakungörelsen (1923:53) som trädde i kraft 1923. Lagstiftningen var en effekt av att Sverige anslutit sig till FN:s Opiumkonvention. Narkotikakungörelsen innebar straffbeläggande vid olika former av befattningar med vissa narkotiska ämnen, framförallt opium. Narkotikakungörelsen kom att ändras flertalet gånger. En av ändringarna i kungörelsen var att det 1933 blev möjligt att döma till fängelse för narkotikabrott.⁹⁵

Lagtexten som var gällande på området innan NSL:s tillkomst var narkotikaförordningen (1962:704).⁹⁶ Narkotikaförordningen var en produkt av den allvarligare syn på narkotika och narkotikamissbruk som uppkommit. Även den stigande kriminaliteten som kopplades ihop med narkotika var en bidragande faktor till förordningen. Genom förordningen var det möjligt att döma ut fängelse i två år som maxstraff.⁹⁷ Narkotikaförordningen överfördes sedan i stor del till NSL, med förändringar för narkotikabrottens gradindelning och straffskärpning.⁹⁸

4.2 Narkotikastrafflagens intåg

Vår nu gällande narkotikalagstiftning, NSL, trädde ikraft 1968 och medförde vid sitt inträde både en strängare syn på narkotika och straffbeläggande av handlanden som tidigare inte klassificerats som narkotikabrott.⁹⁹ NSL:s huvuddrag var att markera allvaret med narkotika och tydliggöra att narkotika inte var accepterat i samhället och skulle motarbetas.¹⁰⁰ Narkotikan var ett växande problem under denna tid, på grund av ökande missbruk och spridning utav narkotika i såväl Sverige som internationellt. Det behövdes en förändring av synen på narkotika och hårdare tag mot det hela, vilket ledde till NSL.¹⁰¹ Lagstiftning rörande narkotika före NSL:s tillkomst var framförallt uppbyggd för att styra den legitima verksamheten rörande narkotiska preparat till skillnad från NSL:s syfte.¹⁰²

⁹⁵ Träskman, 2011, s. 53-54.

⁹⁶ Prop. 1968:7 s. 11.

⁹⁷ Träskman, 2011, s. 54-55.

⁹⁸ BRÅ PM 1982:2 s. 34.

⁹⁹ Prop. 1968:7 s. 2.

¹⁰⁰ Träskman, 2001, s. 84.

¹⁰¹ Prop. 1968:7 s. 61-62.

¹⁰² BRÅ PM 1982:2 s. 67.

4.3 Straffskärpande utveckling

Efter NSL:s ikraftträdande 1968 har straffskalan varit det centrala för förändring och utveckling. Den straffskärpande utvecklingen under årens lopp har tidigt motiverats av att narkotikan är ett stort samhällsproblem med anledning av dess utveckling och expansion.¹⁰³ En skärpande förändring som NSL förde med sig vid sitt inträde, var att narkotikabrott utav normalgraden fick en straffskala från böter till fängelse i högst två år. En annan nyhet var tillkomsten av grovt narkotikabrott som en grad. Grovt narkotikabrott hade inte någon tidigare motsvarighet i narkotikaförordningen. Straffskala bestämdes till fängelse i lägst sex månader med ett maxstraff på fyra års fängelse.¹⁰⁴ Ett maxstraff på fyra års fängelse för narkotikabrott innebar ett högt straff på den tiden. Det höga straffet syftade till en förebyggande effekt avseende den grövre narkotikabrottsligheten. Under de närmaste åren efter NSL:s tillkomst hände det en del vad gäller straffskalan för det grova narkotikabrottet. Redan vid tillkomsten av NSL ansågs straffet för grovt narkotikabrott högt. Det utgjorde dock inget hinder mot en ännu strängare syn på brottet. 1969 höjdes maxstraffet för det grova brottet till fängelse i högst sex år.¹⁰⁵ Bara något år därefter, 1972, ändrades maxstraffet för grovt narkotikabrott igen, då höjdes straffet för grovt narkotikabrott till fängelse i högst tio år. Anledning till höjningen var för att komma åt den allvarligaste narkotikabrottsligheten.¹⁰⁶

Straffskärpande åtgärder i NSL motiverades återigen vara nödvändiga 1981.¹⁰⁷ Straffvärdet för narkotikabrott av normalgraden höjdes nu till fängelse i högst tre år. Det tidigare maxstraffet för narkotika av normalgraden hade legat på två år. Minimistraffet för grovt narkotikabrott höjdes samtidigt från fängelse i ett år till fängelse i lägst två år. Syftet med ändringar var inte att straffskärpa normalbrottet, utan det primära var att göra en tydligare uppdelning mellan graderna av narkotikabrotten.¹⁰⁸ Bakomliggande anledning var att stor del av straffen som utdömts för grovt narkotikabrott inrymdes i straffskalan för normalbrottet. Tillämpning av straffskalorna på sådant sett kunde medföra att allvaret med den grova narkotikabrottsligheten urvattnades. Det ansågs därför angeläget att höja straffminimum för grovt narkotikabrott för att klargöra uppdelningen mellan narkotikabrottens olika grader.¹⁰⁹ Förutom straffskalan medförde även lagändringen att bedömningsgrunderna för det grova brottet modifierades. Det som efter ändringen skulle beaktas var bland annat graden av hänsynslöshet i brottet. Genom att beakta hänsynslöshetsrequisitet skulle det grova narkotikabrottet reserveras för de allvarligaste gärningarna.¹¹⁰

¹⁰³ Prop. 1980/81:76 s. 219.

¹⁰⁴ Prop. 1968:7 s. 119.

¹⁰⁵ Träskman, 2011, s. 62.

¹⁰⁶ Prop. 1972:67 s. 28.

¹⁰⁷ Prop. 1980/81:76 s. 1-2.

¹⁰⁸ Prop. 1980/81:76 s. 211.

¹⁰⁹ Prop. 1980/81:76 s. 203.

¹¹⁰ Prop. 1980/81:76, s. 1.

Ändringen skulle även medföra att den övre delen av straffskalan för grovt narkotikabrott kom till bättre användning än tidigare. Samt att det grova narkotikabrottet skulle bli mer nyanserat i förhållande till annan grov brottslighet.¹¹¹ Efter lagändringen har det inte skett några fler ändringar vad gäller grovt narkotikabrott, utan lydelsen efter 1981 utgör även dagens lydelse.¹¹²

Straffskalan för narkotikabrott modifieras på nytt 1985 då ringa narkotikabrott fick sin betydelse. Tidigare hade den lägsta graden av narkotikabrott benämnts narkotikaförseelse. Beteckningen förseelse hade inte det eftertryck som åsyftades även för den lägsta graden av narkotikabrott. Straffskalan för ringa narkotikabrott sattes till böter eller fängelse i högst sex månader.¹¹³ Samtidigt försvann böter som minimistraff ur straffskalan för narkotikabrott av normalgraden. Straffskalan för narkotikabrott av normalgraden blev då fängelse i högst tre år. Syftet bakom ändringarna var straffskärpning av den lägsta graden narkotikabrott. Avsikten var att bibehålla böter för de brott som föranlett böter men tidigare tillhört straffskalan för normalgraden. Fortsättningsvis skulle dessa brott klassificeras som ringa narkotikabrott men behålla samma bötespåföljd.¹¹⁴

En ändring utöver straffskalornas modifiering var att brukande av narkotika, efter livlig diskussion under en längre period, blev straffbart med böter 1988. I tidigare lydelse av NSL hade själva brukandet av narkotika inte varit förenat med något straff. Anledningen därtill har bland annat varit vårdaspekten. Att kriminalisera brukandet av narkotika ansågs oförenligt med den vård man eftersträvade att erbjuda missbrukare.¹¹⁵ Att det skedde en kriminalisering av eget bruk var framförallt för att inte sända ut tvetydiga budskap om synen på narkotika, genom tillåtlighet av brukandet för egen del. Genom en kriminalisering påpekades istället den tidigare linjen att samhället fördömer all sort av beblandning med narkotika. Kriminaliseringen syftade även till att medföra en preventiv aspekt.¹¹⁶ År 1993 ändrades straffskalan för ringa narkotikabrott vilket innebar att eget bruk kunde generera fängelse i högst sex månader. Det motiverades att med fängelse som påföljd kunde missbruk stoppas i ett tidigare skede.¹¹⁷

Sammantaget har den straffskärpande utvecklingen föranletts av den ständigt förvärrande narkotikaproblematiken, på grund av omfattande missbruk, tilltagande brottslighet och att narkotika är ett internationellt problem.¹¹⁸

¹¹¹ Prop. 1980/81:76 s. 203.

¹¹² Andersson m.fl., 2012 s. 63.

¹¹³ Prop. 1984/85:46 s. 14.

¹¹⁴ Prop. 1984/85:46 s. 27.

¹¹⁵ Prop. 1987/88:71 s. 5.

¹¹⁶ Prop. 1987/88:71 s. 16.

¹¹⁷ Träskman, 2011, s. 60.

¹¹⁸ Träskman, 2011, s. 57.

5 Narkotikastrafflagen

5.1 Narkotikabrott av normalgraden

NSL innehåller tre olika gradindelningar av narkotikabrott ringa narkotikabrott, narkotikabrott och grovt narkotikabrott.¹¹⁹ Narkotikabrott av normalgraden regleras i 1 § NSL. Paragrafen straffbelägger olika hanteringsformer av narkotika genom sex punkter som alla utgör samma brottstyp. Punkterna omfattar all hantering av narkotika, här kan nämnas för exempel överlåtelse, framställning, innehav och brukande av narkotika. Straffskalan för narkotikabrott föreskriver fängelse i högst tre år.¹²⁰

För att straffas enligt 1 § NSL krävs att hanteringen av narkotika har skett uppsåtligt. Uppsåt krävs också i förhållande till att personen som befattar sig med narkotikan vet att det rör sig om narkotika.¹²¹ Det föreligger även ett olovlighetsrequisit i paragrafen som innebär att hänsyn måste tas till de bestämmelser som tillåter narkotikahandling, exempelvis för medicinska ändamål.¹²² Oavsett vilken brottsform som är aktuell i 1 § NSL så gäller samma straffskala för de olika punkterna som inryms i paragrafen.¹²³ De olika punkterna kan istället få betydelse för straffvärde och brottsrubricering på det sättet att ju högre upp i nummerordningen man rör sig desto mer kvalificerat brott handlar det om.¹²⁴

5.2 Ringa narkotikabrott

Narkotikabrott av den ringa graden stadgas i 2 § NSL. De brott som ska innefattas i den ringa graden är de gärningar som med hänsyn till mängd och art narkotika, tillsammans med övriga omständigheter, bedöms som ringa. Straffskalan för narkotikabrott av den ringa graden är böter eller fängelse i högst sex månader.¹²⁵ I förarbetena till 2 § NSL tydliggörs att till ringa narkotikabrott hör de lindrigaste gärningar. Hur lindrig en gärning är bestäms utifrån hur omständigheterna i övrigt förhåller sig tillsammans med arten och mängden narkotika.¹²⁶ Narkotikabrott av den ringa graden är främst avsett för brott som eget bruk av narkotika och innehav med anledning av det egna missbruket. Att det ringa brottet framförallt innefattar gärningar som hänförs till personers egna missbruk av narkotika leder till att överlåtelser inte i normalfallet ska ingå i 2 § NSL. I förarbetet exemplifieras ett undantag. Nämligen om överlåtelserna är mellan missbrukare och rör en

¹¹⁹ Hoflund, Narkotikabrotten – en straffrättslig studie, 1993, s. 40.

¹²⁰ Andersson m.fl., 2012, s. 32-33.

¹²¹ Hoflund, Narkotikabrotten – en straffrättslig studie, 1993, s. 71.

¹²² Andersson m.fl., 2012, s. 43-44.

¹²³ Hoflund, Narkotikabrotten – en straffrättslig studie, 1993, s. 40.

¹²⁴ Andersson m.fl., 2012, s. 33-34.

¹²⁵ Andersson m.fl., 2012, s. 48-49.

¹²⁶ Prop. 1992/93:142, s. 16.

mycket liten mängd av ett preparat som cannabis, kan brotten ändå hänföras till den ringa graden.¹²⁷

Ur förarbetena kan man få viss ledning om vilken mängd som innebär brott av ringa graden. I förarbetena påpekas att de gränser som använts för ringa brott, 80 gram cannabisharts eller 8 gram amfetamin, bör vara något lägre än så för att tillhöra det ringa brottet. Sorten narkotika har också betydelse för vilken grad gärningen ska hänföras till. Farligheten av ett visst preparat bör enligt förarbetena beaktas vid bestämmande av brottsrubricering på så sätt att möjligheten att tillämpa det ringa brottet minskar när det rör sig om narkotika med vanebildande effekter.¹²⁸

5.3 Grovt narkotikabrott

Grovt narkotikabrott regleras i 3 § NSL. För grovt narkotikabrott är det föreskrivet ett straff på lägst två år och högst tio år. Rekvisiten för vad som utgör ett grovt brott ställs upp i 3 § 2 st. NSL. Omständigheter såsom om brottet har utgjort ett led i en verksamhet som har bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt, avsett särskilt stor mängd narkotika eller eljest varit särskilt farlig eller hänsynslös art ska beaktas.

De omständigheter som räknas upp i 3 § NSL är inte uttömmande, utan andra omständigheter kan generera att en gärning ska bedömas som grov. Liksom att de omständigheter som normalt gör ett brott grovt, inte alltid innebär att handlingen ska bedömas som grov.¹²⁹ Lagtextens utformning tillkom 1981. Enligt förarbetena är grovt narkotikabrott avsett för den allvarligaste narkotikabrottsligheten.¹³⁰ Paragrafen för grovt brott har ändrats flertalet gånger genom åren, men likväl är uttalanden i förarbetena aktuella än idag eftersom ändringarna i mångt och mycket består i straffskärpningar.¹³¹ I lagrummet markeras att en bedömning ska göras av de sammanvägda omständigheterna i varje fall. En bedömning ska alltså inte bara göras med hänsyn till art och mängd narkotika.¹³²

I förarbetena poängteras att det grova brottet är avsett för de allvarligaste gärningarna. Allvarliga gärningar är de som tillhör en narkotikahandel som är yrkesmässig eller organiserad där vinstsyftet är en drivande faktor för spridningen och att personer som missbrukar utnyttjas för detta syfte.¹³³ I förarbetena har ytterligare angetts att för ett narkotikabrotts allvarlighet, har det särskild betydelse om en gärning har drivits av ekonomiskt intresse där personen som befattat sig med narkotika inte själv är missbrukare.¹³⁴ Uppfattning om att se särskilt strängt på verksamheter som överlåter

¹²⁷ Prop. 1992/93:142, s. 17.

¹²⁸ Prop. 1992/93:142, s. 16-17.

¹²⁹ Andersson m.fl., 2012, s. 63.

¹³⁰ Prop. 1980/81:76, s. 211-212.

¹³¹ Andersson m.fl., 2012, s. 63.

¹³² Andersson m.fl., 2012, s. 75.

¹³³ Prop. 1980/81:76, s. 203 och 207.

¹³⁴ Prop. 1980/81:76, s. 205.

narkotika har följt med i motiv till narkotikalagstiftningen sedan NSL:s tillkomst.¹³⁵

Hänsynslöshetsrekvisitet som ställs upp i 3 § NSL är enligt motiven till lagen ett centralt rekvisit när gradindelningen ska göras.¹³⁶ När hänsynslösheten ska bestämmas läggs särskilt vikt i bedömning vid omständigheter såsom att narkotika sålts till ungdomar eller att personers okunskap eller beroende har utnyttjats.¹³⁷ Farligheten av den aktuella narkotikan är också en omständighet som ska beaktas när graden av allvarlighet i brottet bedöms. Preparat som medför kraftfulla vanebildande yttringar anses farligare än andra preparat och bidrar till en ökad grad av hänsynslöshet.¹³⁸ Att beakta omständigheter som gör ett brott särskilt hänsynslöst och därför inordnas under det grova brottet syftar delvis till att nyansera bedömningen av narkotikabrott. Nyanseringen får betydelse bland annat när det gäller personer som begår narkotikabrott som hänförs till eget missbruk. Där finns det möjligheter att hänföra en gärning till normalgraden eftersom hänsynslösheten saknas för att inrymma brottet till den grövre skalan. Det förtydligas samtidigt i förarbetena att det egna missbruket inte ska fungera som en omständighet som har en strafflindrande effekt när det rör sig om allvarliga narkotikabrott. I förarbetena framförs också att när det gäller den övre delen av straffskalan för det grova brottet har samtliga omständigheter stor betydelse för gärningens straffvärde ska hamna där. Mängden narkotika är en del av de omständigheter som ska bedömas även när det rör sig om de allvarligaste gärningarna, men får i den övre delen av straffskalan inte lika framträdande betydelse.¹³⁹

5.4 Problemen kring narkotikabrottens bedömning

I praxis har bedömningen av narkotikabrott före NJA 2011 s. 357 präglats av schabloner. Schablonerna har angett en ungefärlig mängd av en viss sorts narkotika och vilket straffvärde den mängden genererar.¹⁴⁰ Schablonerna har tagits fram av åklagare och domare utifrån praxis inom området.¹⁴¹ Schablonerna över straffvärdet har utformats för att uppnå en enhetlighet i bedömningen bland landets domstolar.¹⁴² Den praxis som vuxit fram genom schablonutlämpningen har i förhållande till andra likvärdiga länder klassats som sträng. Likaså har det framförts kritik mot att domstolarnas strikta schablonbedömningar leder till ensidiga bedömningar.¹⁴³

¹³⁵ Andersson m.fl., 2012, s. 75.

¹³⁶ Prop. 1980/81:76, s. 211.

¹³⁷ Prop. 1980/81:76, s. 205.

¹³⁸ Prop. 1980/81:76, s. 211-212.

¹³⁹ Prop. 1980/81:76, s. 205-206.

¹⁴⁰ Asp, *SvJT* 2011, s. 663-664.

¹⁴¹ Träskman, 2011, s. 64.

¹⁴² Asp, *SvJT* 2011 s. 663-664.

¹⁴³ Nilsson, *SvJT* 2012, s. 846.

Schablonerna har medfört att det som beaktats i domstol är sorten, mängden och farligheten av narkotikan. Det har i sin tur lett till att skillnader mellan olika narkotikabrott inte har beaktats och personers olika former av delaktighet i narkotikabrottet inte har haft betydelse.¹⁴⁴ När det handlat om ansevliga mängder narkotika av ett farligt preparat har schablonerna inneburit att det funnits liten möjlighet att döma för annat än det grova brottet. Omständigheter kring den specifika gärningen, exempelvis den tilltalades avsikt med brottet har då inte kunnat beaktas.¹⁴⁵ Att endast mängden och arten narkotika har varit avgörande för straffvärdebedömningen har inneburit att det inte hört till ovanligheterna att utdela maxstraffet för grovt narkotikabrott.¹⁴⁶

Vad som även kritiserats med schablonerna är svårigheten att fastställa farligheten hos olika preparat, då de grunder varpå farligheten ska avgöras är varierande. Missbruksdosen är en av de faktorer som ska bestämmas vid fastställandet av farligheten av en viss mängd narkotika. Missbruksdosen kan vara en varierande enhet beroende på vilken mängd domstolen väljer att fastställa en missbruksdos till. Ofta har missbruksdoser inte angetts exakt i schablonerna utan det har funnits ett visst spann av vilken mängd narkotika som ansetts som en missbruksdos. En konsekvens därav är att vid straffvärdebedömningen kan straffvärdet för narkotikabrott variera trots att det rör sig om likvärdig sort och mängd narkotika, beroende på var i spannet domstolen väljer att beräkna missbruksdosen utifrån.¹⁴⁷ Schablonerna har även inneburit en rankning av preparats farlighet som inte stämmer helt överrensstämmande med hur HD anser farligheten av olika preparat, trots att schablonerna har sin grund i domstolspraxis.¹⁴⁸ Till kritiken mot farlighetsbedömningar har andra farlighetsbedömningar lagts fram, vilka värderar preparat annorlunda än hur narkotikum har värderats i svenska domstolar.¹⁴⁹

Betydelsen av att art och mängd varit enda omständigheter av väsentlighet vid bedömningen, har lett till att straffvärdebedömningar skett per automatik vilket inte är eftersträvt.¹⁵⁰ Schabloner har på så sätt fungerat som en vägvisare som till synes varit precisa, vilket utfallit i vilseledande av domstolarna när schablonerna i det verkliga fallet varit uppbyggda på uppskattningar. Därför bör schabloner inte tillerkännas den okritiska tillämpning som skett.¹⁵¹

I förhållande till annan brottslighet har narkotikabrottens straffvärdebedömning skiljt sig åt på många sätt. Det som varit speciellt för narkotikabrotten är att de genererat mycket höga straffvärden i förhållande

¹⁴⁴ Sjögren, s. 3.

¹⁴⁵ Andersson m.fl., 2012, s. 76.

¹⁴⁶ Träskman, 2011, s. 65.

¹⁴⁷ Asp, *SvJT* 2011, s. 663-664.

¹⁴⁸ Asp, *SvJT* 2011, s. 665.

¹⁴⁹ Olsson, T, 2011, s 36.

¹⁵⁰ Asp, *SvJT* 2011, s. 666.

¹⁵¹ Asp, *SvJT* 2011, s. 664.

till andra brott.¹⁵² Inom narkotikabrotten har det hört till vanligheterna att röra sig bland det högsta möjliga straffvärdet för brottet, vilket i regel inte är fallet avseende övrig brottslighet.¹⁵³ Problemet med att hamna bland det högsta straffvärdet på ett tidigt stadium är att inbördes olikheter narkotikabrottslighet emellan inte kan beaktas i den utsträckning som krävs för att göra en ordentlig straffmätning. Att det sker är omotiverat eftersom det inte föreligger några grunder som talar för att en viss typ av brottslighet ska bedömas på annat sätt än övrig brottslighet.¹⁵⁴

¹⁵² Asp, *SvJT* 2011, s. 660.

¹⁵³ Träskman, 2011, s. 64.

¹⁵⁴ Perklev, *SvJT* 2012, s. 143.

6 Nordisk utblick

6.1 Narkotikapolitik och narkotikalagstiftning i Norden

Narkotikans internationella karaktär och det faktum att Norden uppfattas som en gemensam spelplan för narkotika har tidigt fått de nordiska länderna att samarbeta i narkotikabekämpningen. De nordiska länderna behövde en kriminalpolitisk syn som samspelade för att ta tag i problemet med narkotika.¹⁵⁵ På 1970-talet i Norden infördes därför målsättningen om ett narkotikafritt samhälle. Genom ställningstagandet ville de nordiska länderna vara en förgrund i den internationella narkotikaproblematiken. Inom Norden har det förts en narkotikapolitik som gått ett steg längre än vad de internationella konventionerna egentligen krävde.¹⁵⁶

Trots att det ställts upp en gemensam målsättning i Norden har en fullständig överensstämmelse bland ländernas narkotikapolitik inte kunnat fastställas.¹⁵⁷ Sverige och Norge har varit de länder som varit mest drivande i narkotikapolitiken och även de länder som fört den mest restriktiva linjen. Danmark har hållit tillbaka en aning och Finland har haft en mer passiv roll.¹⁵⁸ De kriminalpolitiska skillnaderna länderna emellan har i verkligheten inte inneburit större olikheter mellan ländernas rättskipning avseende narkotika.¹⁵⁹ På många sätt är narkotikapolitiken i de nordiska länderna lika med hänsyn till inriktning på preventivt arbete, behandling av missbrukare och övervakningen av narkotika.¹⁶⁰ Bakomliggande anledningar till de nordiska ländernas liknande arbete mot narkotika bygger på den delade uppfattningen att narkotika inte bara skadar individen utan även samhället i sin helhet.¹⁶¹ Den övergripande målsättningen om ett narkotikafritt samhälle har varit ledande för de nordiska länderna sen målsättningen fastslogs, om än i olika utsträckningar.¹⁶²

Strävan efter ett narkotikafritt samhälle har lett till ständig straffskärpande utveckling för att bekämpa narkotikabrott i de nordiska länderna. Målsättningen har kritiserats för att inte vara verklighetsförankrad. Ett narkotikafritt samhälle har fungerat som ett skäl för att ideligen höja straffen i länderna. Trots att tidigare höjningar inte åstadkommit den verkan som åsyftats.¹⁶³ Straffvärdets utveckling avseende narkotikabrott har följts åt i de olika länderna. Sverige och Norge var förgrundslanden till den straffhöjning

¹⁵⁵ Christie & Bruun, s. 126.

¹⁵⁶ Träskman, 1995, s. 139.

¹⁵⁷ Christie & Bruun, s. 130-131.

¹⁵⁸ Christie & Bruun, s. 132-134.

¹⁵⁹ Olsson & Stymne, s. 34.

¹⁶⁰ Olsson & Stymne, 33.

¹⁶¹ Olsson & Stymne, 1997, s. 33.

¹⁶² Träskman, 2011, s. 68-69.

¹⁶³ Träskman, 1995, s. 156.

som skedde i Norden på 1970-talet. Sverige, Norge och Finland straffskärpte då narkotikabrotten till fängelse i tio år som maxstraff. Finland tillsammans med Sverige är de länder som haft kvar straffvärdet för narkotikabrott om tio års fängelse. Danmark har sedan 2004 haft 16 års fängelse som maxstraff för de farligaste narkotikabrotten. I Norge är det högsta möjliga straffet för narkotikabrott fängelse i 21 år.¹⁶⁴ Till skillnad från Sverige har narkotikabrotten införlivats i de övriga nordiska ländernas strafflag, delvis för att belysa farligheten med narkotikabrott.¹⁶⁵

Kriminalisering av eget bruk av narkotika har diskuterats i de nordiska länderna.¹⁶⁶ Huvudsyftet med att kriminalisera eget bruk av narkotika har i de nordiska länderna straffbelagts för att stoppa narkotikans utbredning.¹⁶⁷ Det första landet att straffbelägga eget bruk var Finland, vilket skedde redan år 1966, tätt följt av Norge där kriminaliseringen kom år 1968. Sverige införde eget bruk av narkotika som ett brott först år 1988. Island straffbelagde bruket av cannabis och LSD redan 1969.¹⁶⁸ Danmark har aldrig kriminaliserat eget bruk av narkotika, vad som är kriminaliserat är innehavet av narkotikan. I Danmark föreligger det heller inget som inom det närmsta tyder på en kriminalisering av brukandet av narkotika.¹⁶⁹

Överlag är det kriminalpolitiska synsättet på narkotika relativt likt i de nordiska länderna. Narkotikalagstiftning i Norden präglas av restriktivitet tillsammans med ett preventivt förhållningssätt och även vårdaspekt.¹⁷⁰

6.1.1 Danmark

Ett land som sticker ut i förhållande till andra nordiska länder, mot bakgrund av målsättningen om ett narkotikafritt samhälle, är Danmark. I Danmark råder en inställning till narkotikaproblematiken att narkotika inte helt kan bekämpas.¹⁷¹ Danmark kännetecknats av ett mer liberalt förhållningssätt. Det liberala förhållningssättet har i praktiken inte inneburit särskild skillnad mot andra nordiska länders lagstiftning. När det gäller straffvärdet har Danmark hållit samma nivåer som övriga länder, om man bortser från avstickaren Norge med ett maximistraff på 21 års fängelse för narkotikabrott. Danmark har varit det land i Norden som utpekats använda en verklighetsförankrad narkotikapolitik. Målsättningen om ett narkotikafritt samhälle har inte styrt narkotikapolitiken på samma sätt som exempelvis i Sverige.¹⁷² Danmark har istället inriktat insatsen mot att reducera spridning, skador och konsekvenser av narkotika.¹⁷³ Det har förts en narkotikapolitik med balanserade åtgärder mot narkotika där kontroll, prevention och vård

¹⁶⁴ Träskman, 2011, s. 62.

¹⁶⁵ Träskman, 1995, s. 140.

¹⁶⁶ Träskman, 1995, s. 142.

¹⁶⁷ Lagstiftning och rättspraxis i narkotikamål, s.14.

¹⁶⁸ Träskman, 1995, s. 142.

¹⁶⁹ Träskman, 2011, s. 60.

¹⁷⁰ Kouvonen, Rosenqvist & Skrettinger, s. 166.

¹⁷¹ Träskman, 2011, s. 68-69.

¹⁷² Kouvonen, Rosenqvist & Skrettinger, s. 166.

¹⁷³ Olsson & Stymne, s. 33.

har varit övergripande syfte.¹⁷⁴ En grundsats i Danmark har varit att arbetet mot narkotika inte ska tillföra mer skada för missbrukaren eller samhället, än vad missbruket redan är förenat med.¹⁷⁵

När Danmarks nya strafflag infördes på 1930-talet var behandling ett tydligt kriminalpolitiskt riktmärke där den enskilda individens behov skulle beaktas. Behandlingsideologin medförde att särskilda åtgärder som exempelvis säkerhetsförvaring ofta var tidsbestämda. Vilket medförde att mindre brottslighet kunde generera frihetsberövanden under lång tid. Behandlingsideologin kom under 1970-talet att ta ett steg tillbaka för en mer proportionalitetsgrundad straffrätt där fokus fanns på påföljder som inte innebar frihetsberövande åtgärder. Under 1990-2000-talet går Danmark tillbaka till behandlingsideologin och återigen tar upp behandlingsaspekter i straffrätten.¹⁷⁶

6.1.2 Norge

Norge var tidigt landet i Norden som förde den strängaste narkotikapolitiken med höga straff för narkotikabrott. Norges straffskärpande utveckling avseende narkotikabrott har varit väldigt radikal. År 1964 var det strängaste straffet för narkotika sex månaders fängelse. Tjugo år senare, 1984, motsvarade straffet för narkotikabrott 21 års fängelse, vilket var det högsta straffet för ett brott i Norge. Utveckling har varit unik för narkotikabrott och inte kunnat jämföras med något annan brottsutveckling i Norge.¹⁷⁷ Landet har genom sina höga straff på så sätt skilt sig från de övriga länderna i Norden.¹⁷⁸ Norge har upprätthållit det övergripande målet om att nå ett narkotikafritt samhälle och hårda straff för narkotikabrott har varit medlet mot narkotika.¹⁷⁹ De stränga straffen för narkotikabrotten har motiverats av den allmänpreventiva effekten.¹⁸⁰

Det övergripande målet ett narkotikafritt samhälle och den restriktiva narkotikalagstiftning som finns i Norge har problematiserats mot bakgrund om det är ett realistiskt mål att sträva efter. Följden har blivit att det öppnats upp för åtgärder som fokuserar på skademinimerade effekter. Någon liberalisering av narkotika har inte varit aktuellt i Norge med förklaringen att en liberalisering skulle föra ut ett budskap som förminskar den fara narkotika är förenat med. En liberalisering skulle också medföra en ökad åtkomst av narkotika, vilket i sin tur leder till ett ökat missbruk. Av dessa anledningar har Norge valt att ha kvar ett narkotikafritt samhälle som ett mål att jobba mot.¹⁸¹

¹⁷⁴ Olsson & Stymne, s. 33.

¹⁷⁵ Hakkarainen, s. 61.

¹⁷⁶ Storgaard, s. 16-17.

¹⁷⁷ Christie & Bruun, s. s. 137-138.

¹⁷⁸ Christie & Bruun, s. 152.

¹⁷⁹ Olsson & Stymne, s. 34.

¹⁸⁰ Olsson, 1997, s. 135.

¹⁸¹ Olsson, 1997, s. 136.

Den norska strafflagen präglades tidigt i jämförelse med andra europeiska länder av individualprevention. Där individens straff skulle bestämmas utifrån vad som var lämpligast för att skydda samhället.¹⁸² Påföljder inom straffrätten tog främst sikte på oskadliggörande och avskräckning.¹⁸³ Behandlingsideologin kom in först under 1950-talet i den norska straffrätten, där fokus flyttades från att skydda samhället från kriminella till att istället behandla dem för att bli en del av samhället.¹⁸⁴ 1970-talet innebar behandlingsideologins nertrappning och individualpreventionens upptrappning. Det var en annan linje än vad som skedde i Sverige och Finland, där principer om just desert var ledande. Man var alltså åter tillbaka till att straffen skulle ha en avskräckande verkan och kriminella skulle hållas borta från samhället. Inslag av behandlingsideologin har levt kvar i den norska rätten.¹⁸⁵

6.1.3 Finland

Finland har inledningsvis förhållit sig återhållsamma i jämförelse med andra nordiska länders narkotikapolitik. Det har förklarats genom att Finland är ett land i utkant dit trender tar längre tid att ta sig, liksom att landets fokus inledningsvis riktats mot alkoholproblemet som fanns i landet. Att landet även influerats från länder i öst är en aspekt varför Finlands narkotikapolitik varit avvaktande.¹⁸⁶

Under 1990-talet växte narkotikaproblematiken i Finland vilket ledde till att Finland prioriterade problemet högre än tidigare.¹⁸⁷ Finland tog samtidigt ett steg tillbaka från målsättningen om ett narkotikafritt samhälle, eftersom det ansågs som en verklighetsfrämmande målsättning. Istället skulle de bakomliggande omständigheterna till narkotikamissbruk beaktas vid bestämmandet av hur narkotikaproblematiken skulle bekämpas.¹⁸⁸ Ett helt narkotikafritt samhälle har därför inte använts som ett nåbart mål, utan ett mer preventivt förhållningssätt har varit aktuellt.¹⁸⁹ Finland har arbetat efter en skademinimerande modell, vilket varit ett utmärkande drag i Norden. Syftet med den skademinimerande modellen, utöver försöken att minska spridning och missbruk av narkotika, har varit att förebygga brottslighet kopplat till narkotika.¹⁹⁰

Finlands syn på brott har inte präglats av någon behandlingsideologi eller tillvaratagande av individens behov. Istället har den finska straffrätten präglats av allmänprevention. Inom straffrätten har prevention, proportionalitet och förutsägbarhet varit grunder som stått i centrum. Finland är också det land som inte förrän under 1990-talet beaktat andra

¹⁸² Hauge, s. 59.

¹⁸³ Hauge, s. 61.

¹⁸⁴ Hauge, s. 62-63.

¹⁸⁵ Hauge, s. 66- 67.

¹⁸⁶ Christie & Bruun, s. 154-155.

¹⁸⁷ Kouvonen, Rosenqvist & Skrettinger, s. 167.

¹⁸⁸ Träskman, 2011, s. 71.

¹⁸⁹ Olsson & Stymne, s. 34.

¹⁹⁰ Hakkarainen, 1997, s. 88-89.

påföljder än fängelsestraff för brott. Behandlingsaspekten har sakta men säkert tagit ett steg in i straffrätten i Finland och där större hänsyn ska tas till vård av missbrukare.¹⁹¹

6.1.4 Island

Islands första narkotikastrafflag tillkom 1923, som var en effekt av Islands anslutning till opiumkonventionen. 1974 tillkom en ny lag som reglerade narkotika. Straff för allvarliga narkotikabrottsligheten intogs samtidigt i Islands strafflag, där straffet kunde uppgå till fängelse i tio år.¹⁹² I slutet på 1980-talet rådde det en narkotikapolitisk diskussion på Island som antydde att den narkotikaproblematik som fanns i andra länder, inte skulle spridas till Island.¹⁹³ Under 1990-talet växte tillgången till narkotika i Island och fler sorters droger infördes i landet. Island var inte längre lika isolerat från övriga nordiska länder utan förbindelser till Island har utvecklats. Det skedde även en attitydförändring i samhället i stort mot narkotikan. Narkotikan sågs som ett av de allvarligaste problemen inom kriminaliteten.¹⁹⁴ I samband narkotikaproblematikens uppsving på 1990-talet inledde Island 1997 en kraftsamling mot ett narkotikafritt samhälle som skulle fortgå till 2002, där arbetet bestod i att bekämpa import, spridning och bruk av narkotika. Förebyggande åtgärder har vidtagits därefter, narkotikaproblematiken angripits genom gemensamt arbete mellan olika samhällsorgan, exempelvis åtgärder som syftar till att stoppa ungdomars tillgång till narkotika.¹⁹⁵ Islands narkotikapolitik har präglats av målsättningen ett narkotikafritt samhälle.¹⁹⁶ Till skillnad från Finland och Danmark har Island valt att hålla samma linje som Sverige, där narkotikapolitiken fortfarande styrs av arbetet mot ett narkotikafritt samhälle.¹⁹⁷

Behandlingsideologin som var dominerande på 1900-talets första hälft i Norden hade inte samma inverkan på Island. Den isländska straffrättens påföljdssystem har därför även fortsättningsvis överskuggats av straff istället för olika former av behandlingar för missbrukare. Den isländska straffrätten har istället präglats av proportionalitet.¹⁹⁸

¹⁹¹ Kainulainen, Kinnunen, & Kouvonon, s. 31-32.

¹⁹² Larsen, s. 70.

¹⁹³ Valsson, s. 105.

¹⁹⁴ Valsson, s. 95.

¹⁹⁵ Valsson, s. 105-106.

¹⁹⁶ Kouvonon, s. 113.

¹⁹⁷ Kouvonon, Rosenqvist & Skrettinger, s. 167.

¹⁹⁸ Ólafsdóttir & Baldursson, s. 56-67.

7 NJA 2011 s. 357

7.1 Bakgrund

De handlingar som är aktuella i NJA 2011 s. 357 är de tre människors, MK, LB och NR, olika befattningar med mefedron. LB och MK har vid två tillfällen 2009 smugglat in mefedron till Sverige. Det har rört sig om 1 kg mefedron vid varje tillfälle. Mefedronet förvärvades i Tyskland och fördes in i Sverige via bil där de sedan innehåft narkotikan i försäljningssyfte. MK och LB har även gemensamt 2010 kontaktat en säljare för att beställa 10 kg mefedron, någon betalning eller förvärv av dessa 10 kg är inte visat. Däremot är det visat att MK och LB beställt, betalt och instruerat säljaren om att skicka 500 gram mefedron som en provleverans av de 10 kg som beställts. Någon leverans av de 500 grammen mefedron har inte gjorts.

Vad gäller NR så har han kontaktat en säljare av mefedron i utlandet för att förvärva 100 gram mefedron i syfte att dela med fyra andra personer. NR har samlat in 2000 kr från vardera en person som narkotikan skulle delas mellan och skickat 10 000 kr i ett kuvert som betalning för mefedronet. Mefedronet levererades aldrig.

7.2 Tingsrätten

Inledningsvis i TR:s domskäl diskuteras mefedrons farlighet. Mefedron narkotikaklassades i maj 2009 i Sverige. Beträffande mefedrons farlighet framhålls att det i farlighetsbedömningen saknas belegg för att kunna jämställa mefedrons farlighet med ecstasys farlighet. TR jämställer istället mefedrons farlighet med amfetamin.

TR fastställer sedan att MK och LB båda har genomfört inköp och transport av 1 kg mefedron till Sverige under respektive tysklandsresa. De 500 gram mefedron som har beställts och betalats utgör också en gemensam handling. TR påpekar vidare att MK:s och LB:s handlande innebär omfattande narkotikahandel vilket medför ett högt straffvärde. TR dömer LB och MK till fängelse i sex år för narkotikabrott, grovt narkotikabrott, stämpling till grovt narkotikabrott, grov narkotikasmuggling och stämpling till grov narkotikasmuggling. NR döms till villkorlig dom och samhällstjänst i 160 timmar för narkotikabrott, försök till narkotikabrott och försök till narkotikasmuggling.

7.3 Hovrätten

Beträffande MK:s och LB:s resor till Tyskland för att köpa mefedron bedömer även HovR att personerna tillsammans och i samråd medverkat till förvärvet och införandet av mefedron. HovR bekräftar att det handlat om 1 kg mefedron vid varje resa, även om det finns indikationer på att det rört sig

om mer mefedron. Vidare finner HovR det styrkt att MK och LB beställt och betalt för provleveransen på 500 gram mefedron, men som inte levererades. Det är även visat att MK:s och LB:s avsikt var att de resterande 9,5 kg mefedron som de beställt, men inte betalt, skulle skickas till dem.

I domskälen tar även HovR upp mefedrons farlighet. HovR avvisar därpå TR:s ställningstagande avseende farligheten och likställer mefedrons farlighet med ecstasy. Jämförelsen medför enligt HovR att gränsen mellan brott av normalgraden och grovt narkotikabrott går vid 15 gram mefedron. HovR konstaterar att den befattning som MK och LB haft med mefedron innebär ett väldigt högt straffvärde. MK och LB har gjort sig skyldiga till grovt narkotikabrott och grov narkotikasmuggling för sina tysklandsresor. Dessa gärningar uppgår var och för sig till ett straffvärde på 10 års fängelse. Utöver detta har MK och LB även gjort sig skyldig till stämpling till grovt narkotikabrott, stämpling till grov narkotikasmuggling, försök till grovt narkotikabrott och försök till grov narkotikasmuggling. MK och LB döms för den samlade brottsligheten till fängelse i vardera 14 år. När det gäller NR så ändrar HovR TR:s rubricering och bedömer gärningar som försök till grovt narkotikabrott och försök till grov narkotikasmuggling. HovR påpekar att det rör sig om en ansenlig narkotika och att de 100 gram NR försökt smuggla in avser cirka 1300 missbrukardoser, en missbruksdos räknas till 75 mg. HovR dömer NR till fängelse i 1 år.

7.4 Högsta domstolen

I HD:s domskäl förs en diskussion kring förhållandet mellan narkotikabrott av normalgraden och grovt narkotikabrott. HD belyser, i anledning av vad lagtexten för det grova brottet föreskriver, den ändring som utfördes i NSL 1981. Ändringen innebar att straffminimum höjdes och nya rekvisit infördes för det grova brottet. Ändringen var ämnad att reservera straffskalan för grovt brott till den allvarligaste narkotikabrottsligheten, såsom verksamheter med internationell anknytning och där straffet vägs som en faktor mot vinningen. Hänsynslöshetsaspekten som 1981 infördes som ett rekvisit påtalar HD skulle medföra att fler omständigheter än enbart arten och mängden narkotika skulle tillmätas betydelse i större utsträckning för bedömningen av narkotikabrott. HD påtalar att allvarliga gärningar kan sammanställas till gärningar som inom den organiserade narkotikaverksamheten som syftar på vinning, spridning och drar nytta av personers beroende är sådana som ska tillhöra grovt narkotikabrott.

När det gäller gradindelningen avseende narkotikabrott av normalgraden, påpekar HD att dit hör narkotikabrott som är omedelbart kopplat till gärningsmannens eget missbruk. Straffvärdet ska också påverkas i sänkande riktning när brottet begås med det egna missbruket som bakgrund. HD påpekar att vid allvarliga brott, såsom stora mängder narkotika eller spridning av narkotika, kan dock ovan nämnda omständigheter inte användas som strafflindring.

HD kommer sedan in på art- och mängdresonemang där de anmärker att i den tidigare straffvärdebedömningen har art och mängd narkotika varit avgörande och straffvärdet avgjorts utifrån schabloner om detsamma. HD uttrycker att mängd och art är betydelsefulla faktorer vid straffvärdebedömningen och att schabloner är användbara framförallt vid mindre narkotikabrottslighet. Men svårigheten med att utgå från schabloner är problemet med att bestämma narkotikans farlighet och farligheten av en viss mängd narkotika. Det saknas allmängiltiga beslut om farligheten och att bestämma farlighet för en viss mängd kräver någon form av jämförelsenorm. En missbruksdos av olika narkotiska preparat har utgjort en jämförelsenorm, men även missbrukardosen kan variera exempelvis på grund av narkotikans renhetsgrad.

Mot denna bakgrund menar HD att bedöma narkotikabrott utifrån schabloner kan vara vilseledande. Schablonerna utgör inte den korrekthet som de ger sken av, varför schablonerna måste användas med varsamhet. HD påpekar att helt falla tillbaka på schabloner innebär att syftet med ändringen 1981, att förtydliga betydelsen av andra omständigheten än art och mängd, frångås. Härmed sker heller inte någon riktigt straffmätning. Det leder i sin tur till, för exempel, att den enskilda missbrukarens droganvändning kan innebära grovt brott vid schablontillämpning. Något som i normalfallet inte ska utgöra grovt brott. Schablonerna har därför synnerligen liten betydelse för det högsta straffvärdet vid det grova narkotikabrottet.

När det gäller mefedrons farlighet i förhållande till andra preparat konstaterar HD att det är svårbedömt och påtalar att mefedron är likt både ecstasy och amfetamin i sin kemiska struktur och även i dess farmakologiska effekter. TR jämförde mefedron med amfetamin och HovR med ecstasy. HD tar istället den ståndpunkten att mefedrons skador i längre perspektiv inte är tillräckligt utrett. Därför är det inte eftersträvt att mefedrons farlighet i och med schablontillämpningen ska ha så stor betydelse för utgången i målet. Rörande mefedrons farlighet framhåller HD att det räcker med att konstatera att mefedrons generella farlighet är ungefärlig amfetamins generella farlighet.

I den enskilda brottsrubriceringen och straffvärdebedömningen för MK och LB påtalar HD att det har handlat om förvärv delvis för att tillfredsställa eget missbruk. Men att mängden indikerar att det rör sig om omfattande narkotikahandel med vinstsyfte, vilket gör grovt narkotikabrott och ett betydande straffvärde är aktuellt. Den fortsatta narkotikabrottsligheten efter tysklandsresorna påverkar också straffvärdet. Verksamhet betraktas som relativt begränsad. Med anledning av att det inte rör sig organiserad verksamhet med internationell anknytning utesluts den övre delen av straffskalan för grovt brott. Det faktum att handeln i stort sett varit styrd av MK och LB, varit under en kortare tid och att de haft en begränsad försäljning är omständigheter som vägs in i bedömningen. Straffvärdet bedöms för den samlade brottsligheten därför HD till fyra års fängelse för båda.

Beträffande NR så ändrar HD brottsrubriceringen och bedömer att den mängd mefedron som NR befattat sig med, tillsammans med övriga omständigheter, inte innebär ett grovt försöksbrott utan endast brott av normalgraden. HD menar att den del som inte var avsedd för NR inte kan ses som ett köp i försäljningssyfte, utan som ett samköp av samtliga inblandade. HD bedömer straffvärdet till fängelse i tre månader, men dömer NR till villkorlig dom i förening med samhällstjänst i 100 timmar.

7.4.1 Tillägg av justitierådet Borgeke

Avslutningsvis i NJA 2011 s. 357 tillägger justitierådet Martin Borgeke för egen del synpunkter på schablonernas tillämpning. Borgeke menar att schablonerna kan vara ett bra underlag vid straffvärdebedömningen, men att schablonerna inte alltid tillämpas med insikt om dess betydelse. Att enbart använda schablonerna som underlag för med sig för straffvärdebedömningen ett resultat som inte är åsyftat och leder till vanemässiga utgångar. Även i rangordnandet och bedömandet av narkotikapreparatens farlighet framhåller Borgeke att schablonerna brister i vissa avseenden.

Borgeke anser att det krävs förändring i praxis avseende narkotikabrottens straffvärdebedömning och påföljd. Framförallt pekar Borgeke på att omständigheter utöver art och mängd ska vara avgörande vid straffvärdebedömningen och påföljden, vilket också förarbetena ger vid handen. Farlighetsbedömningen bör även ses med viss försiktighet, på grund av att narkotikapreparatens farlighet är behäftad med tvivelaktiga omständigheter. Därför ska det enligt Borgeke göras en väldigt grov indelning av narkotikapreparats farlighet. Borgeke belyser därefter att användandet av schabloner har medfört en alldeles för sträng syn på många narkotikapreparat, vilket bör rättas till. Den övre delen av straffskalan är till för narkotikabrott som begåtts genom att hänsynslöst utnyttja andra beroende.

Borgeke tar även upp förarbetet till den i domen ofta refererade lagändringen från 1981. Ett syfte med ändringen var att komma åt personer som väger straffet för narkotikabrottet mot vinningen gärningen innebär. Vidare uttalar Borgeke att om omständigheter utöver mängd och art inte är av sådant slag att de medför ett grovt brott, så bör straffvärdet halveras i förhållande till tidigare tillämpning. Motsatsvis bör gränsen för grovt narkotikabrott dupliceras, så länge det inte finns omständigheter utöver art och mängd som talar för att det rör sig om ett grovt narkotikabrott.

Slutligen framhåller Borgeke att art och mängd ska ha en mindre avgörande betydelse och övriga omständigheter ska ta en centralare plats i straffvärdebedömningen, då i synnerhet vid grövre brottslighet.

8 Prejudikat efter NJA 2011 s. 357

8.1 NJA 2011 s. 675 I och II

8.1.1 NJA 2011 s. 675 I

NJA 2011 s. 675 I rör en kvinna som beställt MDPV till Sverige från Kina vid fyra tillfällen mellan juli–oktober 2010. Beställningarna har levererats vid åtta olika omgångar och totalt handlat om 350 gram MDPV. Varje leveranstillfälle har bestått av ca 45 gram MDPV. Narkotikan som beställdes var inte enbart avsedd för kvinnan, utan flera personer skulle ta del av MDPV:n som beställdes. Kvinnans syfte med narkotikan var att täcka det egna missbruket, någon ekonomisk vinning innebar inte beställningarna. Frågan som prövas i HD är brottsrubricering av ovan nämnda gärningar samt påföljd för ytterligare narkotikabrottslighet som inte är överklagad i skuldfrågan.

Narkotikan som det handlar om i fallet, MDVP, tillhör gruppen syntetiska katinoner vilket mefedron ingår i. Avseende mefedrons farlighet framhåller HD vad som stadgats i NJA 2011 s. 357, att närmare skillnader mellan preparaten inte är viktigt för straffvärdebedömningen utan det är den generella farligheten hos preparaten som är avgörande. HD påtalar att ställningstagandet även ska gälla för MDPV och andra syntetiska katinoner, vilka har en generell farlighet som är jämförlig med amfetamins farlighet.

Avseende brottsrubriceringen i allmänhet återger HD vad som sagts i förarbetet till lagändringen 1981 om grovt narkotikabrott. Där påpekas att grovt brott är reserverat för de allvarligaste brotten samt att omständigheter utöver mängd och sort narkotika ska vara avgörande för gradindelningen. Vad gäller narkotikabrottslighet som har ett missbruk i grunden framhålls att det som utgångspunkt ska härröra till normalbrottet så till vida brottet inte är av allvarlig beskaffenhet. När det gäller brottsrubricering i det enskilda fallet påtalar HD att det rör sig om ett samköp av MDVP mellan kvinnan och andra missbrukande bekanta. Narkotikaköpen har skett utan vinstsyfte och brottet bedöms heller inte utgöra ett hänsynslöst narkotikabrott. Mängden narkotika medför inte heller att brottet bör ses som grovt. Med bakgrund av dessa omständigheter bedömer HD att brotten ska rubriceras som narkotikabrott av normalgraden och smuglingsbrott av normalgraden.

Vad gäller straffvärdet framhåller HD inledningsvis att den översta delen av straffskalan för normalbrottet som överlappar den lägsta delen av straffskalan för grovt brott ska i normalfallet endast användas vid flerfaldig brottslighet. Vid bestämmandet av straffvärde påpekar sedan HD att vid de lägre graderna av narkotikabrott har sorten och mängden narkotika större

betydelse än vid grovt brott. Därför påpekar HD att det är viktigt med farlighetsbedömningar som är överensstämmande i domstolen. Det förtydligas vidare genom NJA 2011 s. 357 att omständigheter utöver mängd och sort narkotika har betydelse för utgången även för brott av de lägre graderna, vilket kan innebära en annan bedömning än den bedömning där endast art och mängd narkotika beaktas. HD påpekar också genom NJA 2011 s. 357 att schablonerna avseende straffvärde för amfetamin är för höga, varför ett avdrag av straffvärdet är relevant vid tillämpning av schabloner.

När det gäller straffvärdet för kvinnan i fallet tar HD fasta på att det rört sig om samköp, att det varit en tillfällighet att det är kvinnan som gjort beställningarna och inte någon av de andra som också skulle tillgodose sig ur MDPV:n, att avsikten var att täcka det egna missbruket och slutligen att det inte förelegat något vinstsyfte. De åtta leveranstillfällen har sin grund i fyra beställningar och ses därför som fyra brott. Gärningarna bedöms som narkotikabrott av normalgraden med ett straffvärde på fängelse i sex månader för varje tillfälle. Vid sammanläggning av straffvärdet beaktar HD att beställningar gjorts med tidsanknytningar och att missbruk ligger till grund för brottsligheten. Straffvärdet för de fyra tillfällena bestäms till fängelse i ett år. Det sammanlagda straffvärdet för den brottslighet som beskrivs bestäms till fängelse i ett år, då övrig brottslighet som också ska dömas för saknar betydelse för det samlade straffvärdet. I TR hade kvinnan dömts till fängelse i åtta år för bland annat grovt narkotikabrott. I HovR ogillades en åtalspunkt varpå kvinnan dömdes till sju års fängelse för bland annat grovt narkotikabrott.

8.1.2 NJA 2011 s. 675 II

Målet rör en man som gjort tre beställningar av MDPV och metylon via internet från bland annat Kina till Sverige. Det rör sig om cirka 300 gram MDPV och 50 gram metylon. Gärningsmannen är själv missbrukare. När målet tas upp i HD är det brottsrubricering av ovanstående gärningar samt påföljd som ska prövas.

Avseende metylons och MDPV:s farlighet inleder HD med att utöka den jämförelse som gjorts mellan preparat i NJA 2011 s. 357. HD jämför även i målet aktuella preparat med amfetamins generella farlighet. MDPV, metylon, mefedron och övriga syntetiska katinoner bedöms därmed vara lika i sin generella farlighet när det gäller straffvärdebedömningen.

Vidare framhåller HD sambandet mellan bedömningar som rör smuglingsbrott respektive narkotikabrott. HD tydliggör att bedömningar enligt SSL och NSL överensstämmer då brotten har samma rättspolitiska bakgrund. Bedömningar om ett smuglingsbrott är grovt följer alltså den bedömning som görs inom narkotikabrotten om ett brott är grovt. När det gäller rubriceringen av smuglingsbrottet framför HD att farlighet, mängd och hänsynslöshet är sådana omständigheter som allmänt ska tas i beaktande vid en prövning om grovt brott. Även i denna del framhåller HD

bedömningen i NJA 2011 s. 357. Nämligen att grovt brott är avsett för de allvarligaste gärningarna såsom narkotikabrottslighet inom organiserade former som sprider narkotika och har ekonomiskt syfte. Även det faktum att utnyttja andras narkotikaberoende har betydelse. Avseende brottsrubriceringen i aktuellt fall menar HD att mannens narkotikabrott är avsett för eget bruk och försäljningens syfte har varit försörjning av missbruket. Narkotikabrottet har inte varit i någon organiserad form och inte inneburit sådan hänsynslöshet eller mängd som gör att brottet bör ses som grovt.

När det gäller straffvärdet tydliggör HD mot bakgrund av NJA 2011 s. 357 att sorten och mängden narkotika har störst betydelse vid narkotikabrott som inte är grovt och att andra omständigheter ska ges mer betydelse vid det grövre narkotikabrottet. Vidare påtalas med bakgrund av nämnt fall att schabloner avseende amfetamin genererar ett för högt straffvärde och bör sänkas. HD bedömer gärningarna som brott av normalgraden. Vid en sammanvägning med den icke överklagade brottsligheten döms mannen till fängelse i ett år och sex månader för narkotikasmuggling av normalgraden. I TR och hovrätt hade mannen dömts till fängelse i åtta år för bland annat narkotikabrott och grov narkotikasmuggling.

8.2 NJA 2011 s. 799

Fallet rör sju personer som på olika sätt varit inblandade i försäljning av mefedron och MDPV via internet mellan januari–mars 2010. AM är huvudpersonen i organisationen. Till sin hjälp har AM haft övriga tilltalade, HS, JEP, PZB, LK, HK och DL, som innehaft olika roller i narkotikahandlingen mot betalning. Det som HD prövar är straffvärdet och rubricering av de olika personernas narkotikabrott.

HD inleder med att konstatera vad som tidigare sagts ibland annat NJA 2011 s. 357, att mefedron och MDPV:s farlighet är jämförlig med amfetamins generella farlighet. HD övergår sedan till att diskutera rubricering av narkotikabrott rent allmänt. HD hänvisar även i denna del tillbaka till vad som stadgades i NJA 2011 s. 357 att det grövsta brottet är avsett för de allvarligaste narkotikabrotten. Här nämns narkotikabrott som innebär organiserad handel med narkotika, narkotikaspridning som drivs av vinstsyfte eller att dra nytta av personers beroende. Därefter preciserar HD vad som vid rubricering och straffvärdet är omständigheter utöver art och mängd som påverkar ett brotts allvarlighet. Den ena aspekten som rör framförallt rubricering är omständigheter kring själva narkotikaverksamheten, hur väl arrangerad verksamheten varit, hur narkotikan har saluförts och hur lång period det handlat om. Vid bedömningen ska omständigheter som gör att handlingen kan anses hänsynslös speciellt beaktas och HD nämner exemplet att tillhandahålla narkotika till ungdomar. Den andra aspekten som påverkar straffvärdet är omständigheter som hänförs till gärningsmannen såsom grad av inblandning, vilken position personen haft, i vilken utsträckning personen

varit involverad, personens kännedom om den organiserade handeln, personens enskilda avsikt och slutligen personens vinning.

I det aktuella målet har försäljningen via internet marknadsförts till en omfattande krets och på så sätt har en stor spridning varit möjlig däribland till ungdomar. Det har rört sig om totalt cirka 1,5 kg mefedron och 1,3 kg MDPV. Försäljningen har gett stor vinst. Dock påpekar HD att det varit en relativt liten verksamhet med ett fåtal personer involverade och under en begränsad period. HD bedömer brottsligheten i fallet som allvarlig, men att den narkotikahandel det rör sig om inte är av den värsta sorten av narkotikabrott.

HD ändrar straffvärdet för samtliga tilltalade i straffsänkande riktning. AM som varit ledande i organisationen får fängelse i sju år för bland annat grovt narkotikabrott. I underinstanserna dömdes AM fängelse i 14 år. HS döms för grovt narkotikabrott till fängelse i fyra år för att ha sålt, förvarat narkotika mot betalning och överlåtit narkotika. Han har haft full insikt om verksamheten. JEP döms för grovt narkotikabrott till fängelse i fyra år för att ha bjudit ut och överlåtit narkotika till försäljning samt kontaktat en person för förvaring av narkotika. Personen har haft betydande roll i verksamheten och en inte obetydlig vinning. PZB döms till fängelse i tre år för grovt narkotikabrott på grund av att ha förvarat en stor mängd narkotika hos sig. Personen ansågs vidare ha haft en begränsad roll men insikt i om att det rörde sig om handel med narkotika. I underinstanserna hade personen dömts till tio års fängelse. LK döms för narkotikabrott av normalgraden till fängelse i ett år för att ha förvarat narkotika. Anledningen till att det rör sig om narkotikabrott av normalgraden är den begränsade insikt personen haft i verksamheten. HK döms till fängelse i ett år för medhjälp till grovt narkotikabrott för att hjälpt till med att förmedla en person som kunnat förvara narkotika. Personen har haft insikt vilken verksamhet det rört sig om. En sista person DL döms för grovt narkotikabrott till fängelse i två år för att förvarat mefedron. Personen har haft en begränsad roll i verksamheten. Insikt om att narkotikan skulle säljas över internet utgör en mer betydande omständighet än den mängd som förvaras.

8.3 NJA 2012 s. 144

Målet rör en man som transporterat och innehaft cirka 97 kg cannabisharts för annans räkning. Mannen har fått betalning i form av 2 hekto hasch för att tillgodose sitt eget missbruk. När uppdraget åtog hade mannen ingen uppfattning om hur mycket narkotika han skulle transportera. Mannen hann endast inneha narkotikan över en natt innan han greps. Målet gäller i HD hur ovanstående brott ska rubriceras. HD redogör först för rekvisiten för grovt narkotikabrott följt av vad som föreskrevs i förarbetena från 1981, att grovt narkotikabrott är reserverat för de allvarligaste gärningarna. En sådan gärning kan vara att väga det sannolika straffet mot den vinning narkotikabrottet innebär och att verksamheten har internationell anknytning. Ändringen 1981 syftade även till att få bort fokus från sort och mängd vid bedömningen. Istället skulle andra omständigheter såsom om gärningen

varit ett led i en större verksamhet eller varit särskilt hänsynslöst beaktas. HD påtalar att utvecklingen som skett avseende brottsrubricering och straffvärde har varit för schablonmässig. Sort och mängd narkotika har fått för stort utrymme, vilket lett till att den straffvärdebedömning som förarbetena åsyftat har inskränkts.

HD tar sedan upp den närliggande utveckling som ägt rum avseende mängd och sort narkotika, genom att lägga fram HD-avgörandena i saken. Resonemang från NJA 2011 s. 357 används för att förklara att schablonmässiga bedömningar innebär att omständigheter som har betydelse för gradindelning och straffvärde inte har beaktas, vilket framförallt varit tydligt vid grovt narkotikabrott. Från samma rättsfall belyser HD omständigheter som har betydelse utöver art och mängd. Såsom att det egna missbruket kan utgöra en omständighet som leder till lindring av straffvärdet. Ytterligare lindrande omständighet framhåller HD från NJA 2011 s. 357 nämligen att verksamheten inte var sådan att den kunde jämföras med den allvarligaste organiserade narkotikahandeln och varit begränsad i tid och försäljningskrets. Omständigheter utöver art och mängd som hade betydelse i NJA 2011 s. 357 var i försvårande riktning ekonomisk vinning, betydande handel med narkotika och benägenhet till fortsatt narkotikahandel.

Från NJA 2011 s. 675 I och II understryker HD omständigheter som gjorde att ett narkotikabrott inte innebar ett grovt brott. Sådana omständigheter var att det rörde sig om förvärv i form av ett samköp utan vinstsyfte, överlåtelsesyftet var begränsat, att brottet var sammankopplat med personens egna missbruk och att narkotikabrotten hade ett tids samband. Med bakgrund av NJA 2011 s. 799 framhålls ytterligare omständigheter av betydelse såsom i vilken utsträckning verksamheten varit organiserad, hur stor verksamheten varit och hur lång tid den har fortgått. Hänsynslösheten i rättsfallet ligger framförallt i att narkotikan varit tillgänglig för ungdomar.

Av nämnd prejudikatutveckling drar HD vissa slutsatser. Först och främst att övriga omständigheter har tilldelats betydligt större utrymme på bekostad av sort- och mängdresonemang vid straffvärdebedömningen. Det har varit eftersträvt för att omständigheter såsom narkotikabrottslighetens utsträckning, yrkesmässighet, farlighet och hänsynslöshet ska kunna ta plats i bedömningen. En slutsats av rättsutvecklingen är också att till grovt brott ska endast de allvarligaste gärningarna hänföras. När det gäller det högsta straffvärdet för grovt brott ska det avse brott som haft en påtagligt omfattande farlighet eller hänsynslöshet. HD menar samtidigt att enbart mängd kan konstituera grovt brott, men att det då är den lägre delen av straffskalan som blir aktuellt.

Vid bedömning av omständigheterna i förevarande fall värderar HD mannens transport av 97 kg cannabisharts som en särskilt stor hantering av narkotika och att det i målet inte föreligger andra förhållanden än att bedöma mannens befattning som grov. När det gäller straffvärdet påtalas att cannabis är mindre farligt än amfetamin. Vilket innebär att straffvärdet inte

ska landa i den högre straffskalan för grovt narkotikabrott, där det tarvas andra omständigheter för att straffvärdet ska landa. Den ersättning som mannen fått leder heller inte till någon annan värdering avseende straffvärdet. Omständighet till mannens fördel är att han inte förväntat sig att transportera så pass mycket narkotika, att det rört sig om en kort period, att han haft en mindre funktion i det stora hela och inte heller haft någon insikt i verksamheten i övrigt. Straffvärdet i HD bestäms till fängelse i fyra år för grovt narkotikabrott, vilket är samma bedömning som HovR gjort. TR bedömde straffvärdet till fängelse i nio år.

8.4 NJA 2012 s. 70

Rättsfallet rör en man som innehaft amfetamin. Det centrala i HD är hur de cirka 488 gram amfetamin mannen förvarat i sin källare ska bedömas. Vad gäller gradindelning understryker HD att grovt brott är avsett för de allvarligaste narkotikabrotten. Till allvarliga narkotikabrott hör gärningar som bedöms vara en del i en organiserad och yrkesmässig narkotikahandel med spridnings- och vinstsyfte samt utnyttjande av människors missbruk. Hänsynslösheten i brottet är viktigt vid bedömningen och HD påtalar med bakgrund av förarbeten och NJA 2011 s. 357, att om brottet riktar sig mot ungdomar är det en faktor som gör ett brott särskilt hänsynslöst. HD repeterar att alla faktorer i det enskilda fallet ska vara avgörande vid bedömningen av brottsrubricering och straffvärde. Inte bara sorten och mängden narkotika, vilket tidigare varit dominerande i praxis. HD påtalar mot bakgrund av NJA 2011 s. 675 I att det nyss nämnda gäller för både brott av normalgraden och narkotikabrott av den grävsta graden.

HD betonar även relevansen av den enskilda personens avsikt med brottet för gradindelningen. Exempelvis kan syftet med narkotikainnehavet vara eget bruk vilket anses lindrigare än om innehavet varit i överlåtelsesyfte. När det gäller brott som härrör till det egna missbruket ska det som utgångspunkt heller inte rubriceras som grovt brott, vilket förtydligades i NJA 2011 s. 357. Men samtidigt är det viktigt enligt HD att klarlägga att ett eget missbruk inte utgör allmän strafflindring precis som vid andra brottstyper.

Det framkom i aktuellt mål att mängden amfetamin på cirka 488 gram har innehafts delvis i överlåtelsesyfte. Någon indikation på att det ska röra sig om en utvecklad narkotikahandel finns inte i fallet. Mannens inblandning har även bedömts som tillfällig och tidsmässigt har det rört sig om en kort period. Någon ekonomisk vinning av hanteringen framgår inte och mannens inblandning i verksamheten har varit begränsad, dels för att han inte hanterat narkotikan och dels inte haft någon administrativ inblandning i verksamheten. HD menar att innehavet inte är att hänföra till mannens missbruk på ett sätt som påverkar straffvärdet. Men denna bakgrund anser HD att det rör sig om narkotikabrott av normalgraden. Straffvärdet för innehavet av de cirka 488 gram amfetamin bedöms vara fängelse i ett år och sex månader med bakgrund av sorten och mängden narkotika. Det samlade straffvärdet, vilket dessutom inkluderar ej överklagade brott bestående i

innehav av 127 gram amfetamin, rattfylleri och ringa narkotikabrott, genererar fängelse i ett år och nio månader. Mannen hade i HovR och tingsrätt dömts för grovt narkotikabrott avseende den största mängden amfetamin och straffvärdet för den samlade brottsligheten innebar fängelse i tre år i HovR och tre år och sex månader i TR.

8.5 NJA 2012 s. 115

Det centrala i NJA 2012 s. 115 rör en man som befattat sig med MDMA som är en form av ecstasy. Mannen har själv, eller tillsammans med annan, förvärvat 350 gram MDMA och innehaft runt 300 gram utav partiet i sin lägenhet. De ca 50 gram MDMA som inte återfanns i lägenheten har överlåtit. Innehavet och överlåtelserna härrör till en organiserad handel med narkotika över internet. Den tilltalades roll har varit att förvara, förpacka, motta betalning och skicka iväg försändelser. Utöver ovanstående gärning påträffades även ca 4 gram amfetamin i mannens lägenhet. Mannen har dessutom försökt anskaffa narkotika för eget bruk.

HD inleder med att diskutera farligheten och tar då upp de bedömningar som gjordes i NJA 2011 s. 357 och NJA 2011 s. 675 I och II. I det förstnämnda rättsfallet fastställs att den generella farligheten hos mefedron, som till sin karaktär är lik både amfetamin och ecstasy, är att jämföra med amfetamins generella farlighet i bedömningshänseende. NJA 2011 s. 675 bygger sedan vidare genom att påpeka att mefedron och MDPV såväl som andra syntetiska katinoner har en likvärdig farlighet. Nämnda preparat skiljer sig därför inte från amfetamin i bedömning om farligheten. Resonemanget användes även i NJA 2011 s. 799.

Avseende farligheten i aktuellt avgörande påpekar HD att skillnader som gjorts mellan amfetamin och ecstasy före denna praxisutveckling, där ecstasy bedömts som farligare än amfetamin, inte är helt oklanderlig. Detta eftersom farlighetsbedömningar som gjorts av HD kan skilja sig från farlighetsbedömningar som görs i andra hänseenden. Därför bör farlighetsbedömningar ske med en varsamhet. HD påtalar därefter att det finns en skillnad mellan ecstasy och amfetamin, men att skillnaden är liten.

När det gäller gradindelning och straffvärde framhåller HD den prövning som i och med NJA 2011 s. 357 förtydligades, att det ska ske en prövning av alla omständigheter i målet. HD sammanfattar att utvecklingen som skett genom praxis innebär en mer nyanserad bedömning av vad som ska beaktas vid en prövning av narkotikabrott. Denna nyanserade bedömning gäller för alla narkotikapreparat. HD lyfter också fram vad som tidigare förtydligats i praxis, att till grovt brott är de allvarligaste gärningarna reserverade. Allvaret i en gärning bestäms utifrån faktorer som om narkotikahandeln är yrkesmässig, organiserad, missbrukande personer utnyttjas eller inriktad på vinst- och spridningssyfte. Vad som enligt prejudikat från HD nu ska beaktas vid rubricering och straffvärdebedömningen är den roll, ställning, delaktighet, insikt, vinning och syfte den tilltalade personen haft i narkotikahandlingen och verksamheten.

När det kommer till omständigheterna i det aktuella målet konstaterar HD att mängden MDMA det rör sig om är jämförbart med cirka 3500 missbruksdoser. HD anser att den tilltalade haft en avsevärt viktig roll i hanteringen och även kännedom om den organiserade narkotikahandeln. Vidare har han erhållit ekonomisk vinning genom att halva vinsten av försäljningen tilldelats honom. Att försäljningen skett via internet påtalar HD leder till en stor utbredning av narkotika. Samtidigt påpekar HD att det inte är narkotikabrottslighet av den värsta graden. Men på grund av stor kvantitet av den sortens narkotika, tillsammans med redan nämnda omständigheter, bedöms brottet som grovt. De 4 gram amfetamin som påträffats i lägenheten bedöms som ett ringa brott som inte inverkar på straffvärdet. Försöket att anskaffa narkotika för eget bruk ogillas på grund av att det inte är straffbelagt på försöksstadiet. Straffvärdet uppgår till fängelse i tre år. I underinstanserna dömdes mannen för grovt narkotikabrott med ett straffvärde som uppgick till fängelse i tre år i HovR respektive sju år i TR.

8.6 NJA 2012 s. 510

Målet berör en person som tillåtit andra att förvara närmare 5000 ecstasytabletter i personens bil. Som ersättning skulle personen få 50 ecstasytabletter. HD inleder med att presentera lagtext rörande de olika graderna av narkotikabrott. När det gäller den överlappande delen av straffskalan mellan normalbrottet och grovt narkotikabrott, hänvisar HD till NJA 2011 s. 675 och påpekar att vid enstaka brott ska den högsta delen av straffskalan för normalbrottet endast utnyttjas vid mycket speciella fall.

HD kommer sedan in på farlighetsbedömningen och framför att amfetamin och ecstasy tillhör samma grupp i farlighetshänseende. Bakgrunden är det resonemang som fördes i NJA 2012 s. 115, där det fastslås att det endast föreligger en begränsad skillnad mellan ecstasy och amfetamin.

När det gäller gradindelning och straffvärdebedömning påtalar HD vad som i NJA 2011 s. 357 och praxis därefter förtydligar, nämligen att omständigheten utöver mängd och sort narkotika ska vara avgörande. Vilken narkotika det rör sig om och vilken mängd är bara en av flera omständigheter som har betydelse för utgången. HD framhåller även att grovt narkotikabrott är avsett för de allvarligaste gärningarna. De narkotikabrott som utgör allvarliga gärningar är de som ingår i en organiserad handel med syfte om ekonomisk vinning och som sprider narkotika genom att utnyttja personers beroende. Vid bedömning om den tilltalade har gjort sig skyldig till en så pass allvarlig gärning att det konstituerar ett grovt brott framhåller HD vad som bör beaktas i bedömningen. Nämligen, den roll den tilltalade haft i hanteringen av narkotikan, graden av delaktighet, vilken position den tilltalade haft i organisationen, insikten, syftet och den faktiska vinsten med narkotikahandeln är omständigheter som ska beaktas. Mängden av en viss sorts narkotika kan fortfarande ha betydelse för vilken grad av

narkotikabrott det rör sig om. HD poängterar att stora mängder narkotika kan indikera att det rör sig om organiserad narkotikahandel varpå grovt narkotikabrott kan bli aktuellt.

I aktuellt fall påtalar HD att om de endast dömt efter arten och mängden narkotika skulle brottet, att förvara nästan 5000 ecstasytabletter, innebära grovt narkotikabrott. Men på grund av att förvaringen varit under en kort tidsperiod, att personen inte haft någon delaktighet i själva organisationen eller vinning av brottsligheten gör att brottsligheten inte är så allvarlig att den ska bedömas som grov. HD bedömer istället narkotikabrottsligheten som narkotikabrott av normalgraden och straffvärdet sätts ned till fängelse i ett år och sex månader. I tingsrätt och hovrätt dömdes personen till fängelse för bland annat grovt narkotikabrott. Straffvärdet för endast det grova narkotikabrottet bedömdes vara fängelse i två år i båda underinstanserna.

8.7 NJA 2012 s. 528

Målet handlar om man som innehaft cirka 87 gram kokain i försäljningssyfte. Frågan i HD är hur denna narkotikabrottslighet ska rubriceras samt straffvärdet för brottsligheten. HD för inledningsvis fram vad som enligt lagstiftning gäller för narkotikabrott och grovt narkotikabrott. Vidare påtalas den utvecklingen som skett i praxis avseende straffvärdebedömningen, att andra omständigheter utöver mängd och sort narkotika har avgörande betydelse för rubricering och straffvärde.

Angående kokainets farlighet framhålls att farligheten inte kan jämföras med den farlighetsbedömning som skett avseende mofedron i bland annat NJA 2011 s. 357. Som riktlinje använder HD sig av NJA 2012 s. 510. Från avgörandet framhålls att för ecstasy, vilket i farlighetshänseende jämföras med den generella farligheten för amfetamin, innebär en riktlinje för grovt brott vid 5000 missbrukardoser om andra omständigheter saknas. HD påtalar att kokain är i farlighetshänseende värre än amfetamins generella farlighet. Gränsen för grovt brott vid kokain kan därför dras vid cirka 100 gram, vilket motsvarar 1000 missbrukardoser, om det inte finns omständigheter som säger annat.

Mängden kokain innebär inte ensamt att det aktuella narkotikabrottet utgör grovt brott. Men tillsammans med mannens syfte att försälja narkotikan till okända personer för egen vinning och att brottet är präglat med viss hänsynslöshet bedömer HD till skillnad från underinstanserna brottet som grovt. Det faktum att mannen vid något tillfälle själv skulle bruka kokain lämnas utan betydelse på grund av huvudsyftet var att försälja kokainet. HD framhåller att försäljningen inte varit så noga överlagd men att det rör sig om handel med narkotika. Straffvärdet för gärningen bedöms till fängelse i två år och tre månader för grovt narkotikabrott. I tingsrätt och hovrätt dömdes mannen för narkotikabrott utav normalgraden till fängelse i ett år och nio månader.

8.8 NJA 2012 s. 535

Avgörandet rör två kurirer som transporterat cirka 68 kg cannabis från Danmark över svenska gränsen. En av de frågor som ska prövas i HD är hur gärningarna ska rubriceras. I underinstanserna bedömdes gärningarna som smuglingsbrott. HD kommer istället fram till att gärningarna ska rubriceras som narkotikabrott. En central fråga i målet är hur dessa kurirfall ska behandlas. HD belyser i aktuellt kurirfall den omständigheten att personerna fört narkotikan över svenska landsgränsen från Danmark. Omständigheten gör att straffvärdet påverkas i skärpande riktning. HD finner stöd för sin bedömning i NJA 2011 s. 144 som rörde transport inom Sverige, men lämnar rum för en sådan bedömning. Anledningen till att se strängare på en transport mellan länder har med försöket att stoppa spridningen av narkotika. Vidare belyser HD vad som är särskiljer kurirfall från andra narkotikabrott, nämligen att kurirer ofta hålls utanför själva organisationen runt narkotikaverksamheten och får en mycket liten ersättning i förhållandevis till risktagandet som görs.

HD framhåller därefter, genom NJA 2011 s. 357, att den högsta delen av straffskalan är avsedd för de svåraste brotten som är sammankopplade med organiserad narkotikaverksamhet med vinstsyfte och utnyttjar personers missbruk. HD förtydligar sedan att när det saknas omständigheter utöver sort och mängd narkotika, som i kurirfall, kan och behöver dessa omständigheter ensamt ligga till grund för straffvärdet och rubriceringsfrågor.

Gällande rubriceringen av transporten på cirka 68 kg cannabis framhåller HD genom NJA 2012 s. 115, att den straffvärdebedömning som växt fram har påverkat straffvärdet för all sorts narkotika när det rör sig om grov narkotikabrottslighet. När det gäller cannabis följer HD den bedömning som gjordes i NJA 2012 s. 144. Nämligen att cannabis anses som en mindre farlig sort narkotika än amfetamin. Ytterligare HD-praxis, NJA 2012 s. 510, är vägledande i den bedömningen som nu görs. Från nyssnämnt avgörande framhålls att 500 g motsvarande 5000 tabletter amfetamin är en måttstock när det gäller vad som bör rubriceras som grovt brott då andra omständigheter saknas. När det gäller cannabis påpekar HD i nu aktuellt fall att 5 kg cannabis jämförbart med 12 000 missbruksdoser bör vara en motsvarande riktlinje för vad som utgör grovt brott vad gäller cannabis. Samtidigt framhålls att andra faktorer kan innebära en annan utgång och att ju högre upp i straffskalan desto mindre betydelse har sorten och mängden narkotika. HD påtalar även vikten av att dessa andra faktorer får mycket utrymme vid avgörandet för att bedömningen ska harmonisera med hur andra brott avgörs.

Med bakgrund av NJA 2012 s. 144, och de 97 kg cannabisharts det rörde sig om där, påtalar HD i aktuell bedömning att en väldigt stor mängd narkotika endast innebär att straffvärdet höjs ett par år över lägsta straffet för det grova brottet. HD drar därför en gräns i aktuellt fall att väldigt stora mängder narkotika som utgångspunkt inte kan generera mer än fem års

fängelse. När denna övre gräns passeras har sorten och mängden narkotika mindre betydelsen och omständigheter såsom exempelvis hur organiserad narkotikahandeln är, vinstsyftet och hänsynslösheten tar över och gör att straffvärdet klättrar i höjden.

När det gäller prövningen om kurirernas handlande i fallet utgör grovt brott beaktar HD att det rört sig om en stor mängd och att det inte har rört sig om narkotika för eget bruk, vilket höjer straffvärdet. Någon vinning kan inte konstateras med deras handlande, inte heller har de haft inblick i den verksamhet de opererat för. Transporten av narkotikan har även initierats av annan person. HD rubricerar transporten av narkotikan som grov, framförallt på grund av den mängd de befattat sig med. Straffvärdet bedöms för de båda vara fängelse i fyra år och sex månader, den ena mannen erhåller dock nedsättning av straffet på grund av ungdom till fängelse i fyra år. I HovR och TR döms de till fängelse i 6 år respektive 5 år och 6 månader.

8.9 Högsta domstolens dom den 20 juli 2012 mål nr B 2100-11

Målet rör en kvinna som innehaft ca 14 gram MDPV och vilken grad och straffvärde brottet medför. Inledningsvis påtalar HD att vid bedömning av narkotikabrott är mängden och sorten narkotika enstaka omständigheter av flera som ska beaktas. Samtidigt påpekas att när man har att göra med mindre mängder narkotika kan mängd läggas mer vikt vid. Vid fråga om farlighetsbedömningen för MDPV ansluter sig HD till den bedömningen som gjordes i NJA 2011 s. 357, att den generella farligheten är att jämställa med amfetamin. Mängden MDPV i fallet innebär 140 missbruksdoser. Innehavet betecknas som innehav för eget bruk. Med de omständigheterna konstaterar HD att det rör sig av brott av normalgraden och bedömer straffvärdet för kvinnan till fängelse i 2 månader. På grund av brottslighet i inte överklagad del blir det sammanlagda straffvärdet fängelse 3 månader.

I HovR bedöms straffvärdet för innehavet av de ca 14 gram MDPV till fängelse i ett år och sex månader och den samlade brottsligheten till fängelse i ett år och sju månader. TR bedömde straffvärdet för innehavet av MDPV till klart över ett år och det sammanlagda straffvärdet till ett år och sex månader.

8.10 Högsta domstolens dom den 29 augusti 2012 mål nr B 5765-10

Målet handlar om en man som innehaft ca 24 gram mefedron och 6 tabletter MDMA, dels i överlåtelsesyfte och dels för eget bruk. HD påpekar vad som sagts i tidigare avgöranden att art och mängd narkotika endast är en del av de omständigheter som ska beaktas vid en nyanserad bedömning. När det handlar om mindre allvarlig narkotikabrottslighet kan mängden narkotika få

större betydelse vilket framhålls i HD:s dom den 20 juli 2012 mål nr B 2100-11.

Mängden narkotika i aktuellt fall föranleder inte att brottet ska anses som grovt. Det faktum att endast en liten del av narkotikan har innehafts i överlåteltesyfte och att det framförallt handlar om ett narkotikabrott relaterat till det egna missbruket talar för att grovt brott inte är aktuellt. Med denna bakgrund bedömer HD att det rör sig om brott av normalgraden och straffvärdet bestäms till fängelse i tre månader. Mannen i målet döms till villkorlig dom och samhällstjänst i 100 timmar. I de båda underinstanserna dömdes mannen för grovt narkotikabrott till fängelse i två år och sex månader.

8.11 Högsta domstolens dom den 20 september 2012 mål nr B 1607-11

Målet rör två män som hämtat ut cirka 99 gram mefedron genom postavi för tredjemans räkning och sedan transporterat narkotikan till denne. Som betalning för tjänsten har en av männen fått ersättning i form av 8 gram mefedron avsett för eget bruk. Frågan som var uppe för prövning i HD avsåg brottens rubricering och vilken påföljd som skulle ådömas.

HD påtalar vad som enligt lagstiftning ska beaktas vid bedömning om brottet är grovt, såsom om gärningen utgjort ett led i en större verksamhet eller yrkesmässig verksamhet, rört sig om stor mängd narkotika, inneburit särskild fara eller varit hänsynslöst. HD påtalar vidare att samtliga faktorer i varje fall ska beaktas vid bedömning av straffvärde och gradindelning vilket bidrar till en mer nyanserad prövning än tidigare. Vidare framhålls ur NJA 2011 s. 675 I att mängden och sorten narkotika endast är några omständigheter i det stora hela som ska beaktas.

I aktuellt fall fäster HD vikt vid att det tidsmässigt är en förhållandevis flyktig befattning med narkotika och att den hantering de haft med narkotikan har varit av mindre beskaffenhet. Någon ekonomisk vinning anses det inte finnas. Därmed bedömer HD att befattningen med cirka 99 gram mefedron ska rubriceras som narkotikabrott av normalgraden för de båda. Omständigheten att en av männen mottagit 8 gram mefedron som betalning påverkar inte det samlade straffvärdet. HD dömer männen till fängelse i sju månader.

TR dömde de båda för grovt narkotikabrott till fängelse i ett år och sex månader. I HovR dömdes de båda till fängelse för grovt narkotikabrott, straffvärdet för den mannen som mottagit 8 gram mefedron bedömdes vara fängelse i två år och två månader och den andra mannens straffvärde uppgick till fängelse i två år.

8.12 Högsta domstolens dom den 31 oktober 2012 mål nr B 5908-10

Målet handlar om fem personer, RSF, LG, JA, FN och PH som på olika sätt befattat sig med mefedron. Det som prövas i målet är påföljdsfrågan. RSF har smugglat in mefedron i Sverige som han sedan, dels sålt till LG och dels bjudit ut till försäljning per mail. LG har utöver att köpt mefedron från RSF också smugglat in mefedron och sålt mefedron till JA, FN och PH, som alla sedan innehaft mefedronet.

När det gäller rubricering och straffvärde uttalar HD att omständigheter utöver art och mängd ska ha betydelse och att bedömningen ska ske på ett nyanserat sätt. Vidare påtalar HD att vid mindre allvarlig brottslighet har mängdresonemanget större betydelse än vad det har vid allvarlig brottslighet. HD poängterar att för det grova brottet är de brott reserverade som anses allvarliga. Till brott av ringa graden hör de gärningar som anses lindrigare, vilket styrs av art och mängd. Vidare är brott av ringa graden avsett för gärningar som har anknytning till det egna missbruket såsom eget bruk eller innehav.

När det gäller gränsen för hur mycket narkotika det får röra sig om för att brottet ska rubriceras som ringa, påpekar HD med bakgrund av tidigare avgöranden att 8 gram amfetamin inneburit brott av normalgraden. Men HD-avgöranden har visat att denna gräns ska sänkas. HD påtalar vidare att mefedron har i HD bedömas vara likvärdigt med amfetamin i farlighetshänseende varför någon skillnad inte bör göras. HD fastställer därför att den övre gränsen för ringa brott är 5 gram mefedron.

När det gäller påföljden i fallet påtalar HD att narkotikabrott är ett artbrott och bör generera fängelse, men att det finns möjligheter att frångå detta exempelvis när det rör sig om eget bruk och att undvika en frihetsberövande påföljd.

RSF döms i HD till fängelse i ett år och åtta månader för narkotikasmuggling av 100 gram mefedron, grovt narkotikabrott för att överlåtit totalt 300 gram mefedron till LG vid två olika tillfällen. Samt för att ha bjudit ut mefedron till försäljning via mail till en person. Narkotikabrottsligheten bedöms ha drivits med vinstsyfte, RSF har själv inte varit missbrukare av narkotika och det har rört sig om betydande spridning. Verksamheten bedöms vara omfattande, dels på grund av att det funnits en person som arbetat i rörelsen för att minimera risktagandet för honom själv och dels att han via mail erbjudit att sälja mefedron i mängder om hekton. Brottsligheten får även anses begången under en kort tidsfrist. Brottsligheten anses inte utgöra ett led i en organiserad brottslighet, men det rör sig fortfarande om grov narkotikabrottslighet. Omständighet att RSF har fört in narkotika till Sverige bedöms som en försvårande omständighet. Straffvärdet för det hela uppgår till två år och sex månader, men bestämdes till fängelse 1 år och åtta månader på grund av ungdom.

LG har förvärvat 300 gram mefedron från RFS, förmedlat kontakter och vid olika tillfällen överlåtit totalt 73 gram mefedron till JA, 67 gram mefedron till NE och totalt 38 gram till PH. LG har även vid två tillfällen bjudit ut narkotika till försäljning, smugglat in 10 gram mefedron respektive 10 gram metylon till Sverige och slutligen brukat mefedron. HD påtalar att han handlat med narkotika i vinningssyfte. Det har handlat om en inte obetydlig tidsperiod samt att gärningarna inneburit ett led i narkotikahandel som spridit narkotika till såväl vuxna som ungdomar. Brottsligheten innebär grovt narkotikabrott och LG döms till fängelse i tre år.

De övriga tre personernas innehav ska bestå i skilda brott för varje innehav och de innehav som överstiger 5 gram ska tillhöra brott av normalgraden. Vidare påtalar HD med bakgrund av praxis att när det gäller de preparat som anses jämställda med amfetamin i farlighets hänseende, innebär innehav från 5 gram upp till 8 gram att det lägsta fängelsestraffet på 14 dagar utdelas. 10 gram innebär fängelse i en månad och 15 gram innebär fängelse i två månader.

JA:s brottslighet består av innehav vid 16 olika tillfällen totalt 73 gram mefedron som köpts av LG. Brottsligheten består i elva fall av narkotikabrott och fem fall av ringa narkotikabrott. Den samlade brottslighet bedömdes ha ett straffvärde på två månader. Påföljd bestäms till villkorlig dom förenat blir 75 timmars samhällstjänst. FN har vid åtta tillfällen innehaft totalt runt 67 gram mefedron, varav två tillfällen har understigit 5 gram. PH har totalt innehaft ca 38 gram mefedron vid nio olika tillfällen, varav sex tillfällen understigit 5 gram. Båda har förvärvat mefedronet av LG. FN och PH har därutöver ytterligare en åtalpunkt var, bestående i för FN:s del eget bruk av cannabis och för PH:s del innehav av tramadol betecknat ringa brott. Den samlade brottslighet för FN och PH motsvarar fängelse i tre månader. Påföljden för FN och PH blir villkorlig dom förenat med 100 timmars samhällstjänst.

8.13 Högsta domstolens dom den 5 december 2012 mål nr B 5579-11

Prejudikatet föränleds av en man som innehaft 50 ecstasytabletter, som han bland annat bjudit vänner på utan betalning. Han har även innehaft 0.14 gram amfetamin. Utöver detta har han vid två andra tillfällen innehaft totalt 10 ecstasytabletter. HD prövar hur brotten ska rubriceras och påföljden därav. HD framhåller praxisutvecklingen avseende att andra omständigheter förutom mängden och sorten narkotika ska påverka bedömningen i narkotikabrott. Sedan kommer HD in på hur det ringa brottet bedöms. Där framhålls att det sker en schabloniserad bedömning för de flesta brott när det gäller den ringa graden. HD motiverar en schabloniserad bedömning för det ringa brottet genom att påpeka att det ofta föreligger små skillnader mellan brotten inom den lägsta graden.

Avseende farligheten som ecstasy är förenad med påpekas att ecstasy och amfetamin skiljer sig åt i farlighetshänseende, men att denna skillnad har i praxis bedömts som liten varför amfetamin och ecstasy ändå anses jämställda i farlighetshänseende. När det gäller straffvärdet nämner HD vad som sades i Högsta domstolens dom den 31 oktober 2012 mål nr B 5908-10, att mer än 5 gram innebär brott av normalgraden. Straffvärdet för 5-8 gram bestämdes i samma prejudikat generera ett straffvärde på 14 dagars fängelse samt 10 gram ger en månads fängelse och 15 gram ger två månader fängelse.

HD konstaterar att 50 ecstasytabletter innebär som utgångspunkt brott av normalgraden. Den brottslighet mannen begick genom innehavet av 50 ecstasytabletter, varav han gav bort 5 stycken till vänner, bedöms ha ett straffvärde på 14 dagar. Det faktum att han gav bort tabletter påverkar inte straffvärdet då det var få tabletter som överlätits till en vänkrets som redan brukade narkotika. Amfetamininnehavet ger heller inte någon betydelse för straffvärdet. Den andra två brottstillfällena, där han vid varje tillfälle innehaft 5 ecstasytabletter, bedöms som ringa brott och har ett straffvärde per tillfälle på 50 dagsböter. Mannen döms för den sammanlagda brottsligheten till villkorlig dom förenad med 140 dagsböter på 270 kr. I HovR och tingsrätt dömdes mannen för narkotikabrott till åtta månaders fängelse.

8.14 Rättsverkningar av prejudikaten

Genom NJA 2011 s. 357 avfärdar HD tidigare praxis som bildats inom narkotikabrottens straffvärdebedömning och hur denna tillämpning praktiskt har genomförts i domstolar.¹⁹⁹ Den övergripande förändringen med prejudikatutvecklingen är den nyansering som HD för fram ska prägla straffvärdebedömningen.²⁰⁰ Utvecklingen av praxis tillhandahåller en bedömning som är mer skiftande i förhållande till den schabloniserade tillämpning som tidigare var aktuell. Utvecklingen bidrar till att bedömningar inom narkotikabrotten harmoniserar med bedömningar som görs inom andra brott.²⁰¹ Vid straffvärdebedömningen och rubricering ska art och mängd ges betydligt större utrymme.²⁰² Ju grövre narkotikabrottslighet det rör sig om desto mindre roll spelar mängden och arten narkotika.²⁰³ Att beakta andra omständigheter än sorten och mängden narkotika är egentligen ingen ny konstruktion, utan det är en återgång till bedömningens rötter. Förarbetena från 1981 framhöll redan då att andra omständigheter har betydelse för straffvärdet och gradindelning. Exempel på vad som skulle iaktas var hänsynslöshet, farlighet och hur organiserad verksamheten är och om verksamheten var förenad med vinstsyfte.²⁰⁴

¹⁹⁹ NJA 2011 s. 357.

²⁰⁰ Eriksson.

²⁰¹ Perklev, s. 131-132.

²⁰² Andersson m.fl., 2012, s. 64.

²⁰³ Asp, *SvJT* 2011, s. 666-667.

²⁰⁴ Eriksson.

Skillnaden för gradindelningen är att mängdgränserna får anses gå betydligt högre än vad schabloner tidigare gett vid handen.²⁰⁵ Rättsutvecklingen har bidragit till att den dubbla mängden narkotika i jämförelse med tidigare gränser nu krävs för ett grovt brott.²⁰⁶ Rättsutvecklingen inom narkotikabrott medför att det döms ut kortare straff för narkotikabrott samt att inte lika många narkotikabrott betraktas som grova.²⁰⁷

Farlighetsbedömningarna har också förändrats. En mer generaliserad bedömning görs nu av preparats farlighet, vilket har ansetts behövt för att neutraliseras bedömningarna på grund av objektiva svårigheter att fastställa och ranka farligheten av preparat.²⁰⁸ Schablonerna som förr varit riktlinjer vid straffvärdebedömningen måste anses vara utagerade, särskilt när det rör sig om grov brottslighet.²⁰⁹ Farlighetsbedömningarna som tidigare gjorts beträffande de olika narkotikapreparaten har även satts ur spel genom avsteget från schablonerna.²¹⁰

Professorn Petter Asp menar att HD:s ställningstagande i NJA 2011 s. 357 var påkallat och att det fanns ett behov av att åstadkomma en prövning av straffvärdet inom narkotikabrott som liknar en sedvanlig prövning av ett brott.²¹¹ Det som HD nu fäster vikt vid straffvärdebedömning är främst individens skuld och hur hänsynslös handlingen varit. Riksåklagaren Anders Perklev har analyserat NJA 2011 s. 357, NJA 2011 s. 675 I och II och NJA 2011 s. 799 och spaltar upp de omständigheter som är av betydelse vid bedömning av straffvärde. I straffskärpande riktning nämns, om handeln varit organiserad, hur betydande och utvecklad organisation varit, vilken funktion den misstänkte haft i verksamheten, organisationens storlek, handelns ändamål, den misstänktes inverkan på distribution av vinst, om narkotikan gjorts åtkomlig för många personer eller ungdomar och slutligen den personliga vinningen. När det gäller omständigheter som talar för en straffmildrande riktning framhålls narkotikabrott som är relaterat till det egna missbruket, avsaknad av vinning och att den tilltalades ställning inte utgjort någon betydelse för verksamheten i stort. Sammantaget kan sägas att handlingar som är involverade i en yrkesmässig verksamhet med narkotika anses som hänsynslösa och handlingar som hänförs till det egna missbruket anses mindre allvarliga.²¹²

Praxisutvecklingen har efter NJA 2011 s. 357 även betydelse för den ringa graden av narkotikabrott. Utvecklingen innebär att brott som tidigare fallit under narkotikabrott kan hamna inom narkotikabrott av ringa grad istället. Anledningen därtill är framförallt att bedömningen av en gärning ska göras med fokus på omständigheterna i övrigt.²¹³

²⁰⁵ Perklev, s. 139.

²⁰⁶ Eriksson.

²⁰⁷ Andersson m.fl., 2012, s. 64.

²⁰⁸ Asp, *SvJT* 2011, s. 662-663.

²⁰⁹ Perklev, s. 138-139.

²¹⁰ Nilsson Hjort, s. 846.

²¹¹ Asp, *SvJT* 2011, s. 660.

²¹² Perklev, s. 137.

²¹³ Andersson m.fl., 2012, s. 50-51.

9 Slutsatser av prejudikatutvecklingen

I den här delen presenteras de slutsatser som kan dras utifrån NJA 2011 s. 357 och den efterföljande prejudikatutvecklingen.

I NJA 2011 s. 357 inleds upplösningen av schablonutlämpningen. HD har i prejudikaten framfört att det är behovet av en nyanserad bedömning inom narkotikabrotten som föranleder utvecklingen och att domstolarnas tidigare gradindelning och straffvärdebedömning har varit alltför schablonmässig. HD tillbakavisar användandet av schabloner på grund av att de är baserade på jämförelsemått och värderingar som varit missvisande. Schablonerna kan leda till förvirring och varierande straff för likartade gärningar. Straffvärdet vid schablonutlämpning har även ansetts ligga för högt. Borgeke tydliggör i sitt tillägg till NJA 2011 s. 357 att straffvärdet bör halveras i förhållande till de straffvärde som utgått från de tidigare schablonerna. För att nämna ett prejudikat så påpekas det i NJA 2011 s. 675 I att straffvärdet för amfetamin har legat alldeles för högt enligt schablonerna. Prejudikaten medför att den schablonutlämpning som tidigare styrt straffvärdet begränsas och en förändrad samt utvidgad straffvärdebedömning tar över. Viktigast i den utveckling som ägt rum är tydliggörandet av att det vid straffvärdebedömningen och gradindelning ska beaktas omständigheter utöver sort och mängd narkotika, framförallt vid den grävsta graden av narkotikabrott. Nedan beskrivs samtliga omständigheter som i prejudikatutvecklingen har tillmätts betydelse för gradindelningen och straffvärdebedömningen.

9.1 Gradindelning

Gränsdragningen mellan de olika graderna av narkotikabrott har genom prejudikaten tydliggjorts. Det grova brottet ska avse de gärningar som är allvarligast. Förarbetsuttalanden i prop. 1980/81:76 har återkommande belysts av HD i denna del. HD har i flertalet fall, bland annat i NJA 2012 s. 144, framhållit ur förarbetena att allvarliga gärningar kan vara internationella organisationer som beräknar vinningen mot straffet för gärningen. Faktorer som enligt praxis ska beaktas om en gärning bedöms som allvarlig eller inte, är den allmänna farligheten hos brottet, mängden narkotika och graden av hänsynslöshet. Vid bedömandet om en gärning är allvarlig har i prejudikaten tagits i beaktande aspekter såsom om narkotikaverksamheten varit organiserad, vinstsyfte, spridning av narkotika eller att missbrukande personer utnyttjats. Allvarliga gärningar har i prejudikaten förtydligats vara de brott som tillhör organiserad narkotikahandel, har ett spridnings- och vinstsyfte, utnyttjar personers beroende, kalkylerar vinningen mot straffet eller har internationell karaktär. I NJA 2011 s. 799 preciseras ytterligare vad som påverkar ett brotts allvarlighet nämligen faktorer kring själva narkotikaverksamheten såsom

hur bra verksamheten är organiserad, på vilket sätt man salufört narkotikan, under hur lång period det rört sig om och om ungdomar fått tillgång till narkotikan. Mer om dessa omständigheter nedan.

Hänsynslöshetsaspekten som infördes 1981 i lagtexten för det grova brottet har i prejudikaten lyfts upp vid värderandet av en gärnings allvarlighet. Prejudikatutvecklingen har gett vid handen att för ett narkotikabrott ska kunna tilldelas ett straff inom den högsta delen av straffskalan föreskrivit brottet, krävs ytterligare omständigheter än sort eller mängd narkotika. För att landa i den övre delen av straffskalan för grovt narkotikabrott, fem år och över, krävs fler omständigheter än bara en betydande mängd narkotika. Gärningarna som föranleder det högsta straffvärdet är de gärningar som är synnerligen farliga och hänsynslösa, se bland annat NJA 2012 s. 144. I det inledande fallet, NJA 2011 s. 357, påpekas att brott som har internationell karaktär eller brott som inriktas till ungdomar innebär sådan hänsynslöshet.

De gärningar som anses mindre allvarliga ska alltså hänföras till normalbrottet och brott av den ringa graden. När det gäller de lägre graderna kommer mängden och sorten vara mer styrande än i den högre graden av narkotikabrottet. Till de lägsta graderna av brottet är som utgångspunkt gärningar som beror på det egna missbruket tillhörande, se bland annat NJA 2011 s. 70. Den lägsta graden av narkotikabrottet har förbehållits gärningar som utgör eget bruk av narkotika eller innehav för eget bruk. Vad som samtidigt har förtydligats när det egna missbruket beaktas vid gradindelning, är att andra omständigheter kan innebära att brottet ändå rubriceras som grovt. Exempelvis om det rör sig om en stor mängd narkotika indikerar mängden att brottet har anknytning till en organiserad verksamhet eller tyder på spridning och försäljning av narkotika, se NJA 2011 s. 357.

9.2 Mängd

HD har trots tillbakavisande av tidigare schablontillämpning, som endast beaktat art och mängd vid rubricering och straffvärdebedömning, ställt upp mängdgränser i prejudikaten. Borgeke belyste att straffvärdet för narkotikabrott borde halveras vid de tillfällen då omständigheter i övrigt saknas. I prejudikatutvecklingen har detta anammats genom om att mängdgränsen för det grova brottet har höjts. HD har i denna del klargjort att det numera krävs dubbla mängden narkotika, i jämförelse med tidigare tillämpade schabloner, för att ett brott ska rubriceras som grovt. Duplicering är helt i linje med Borgekes förslag avseende höjningen av mängdgränser. För amfetamin och därmed de preparat som kan jämföras med amfetamin går gränsen efter prejudikatutvecklingen för grovt brott vid 500 gram, se bland annat NJA 2012 s. 510. Tidigare har gränsen avseende amfetamin gått vid 250 gram för grovt brott. I NJA 2012 s. 535 går gränsen för grovt brott när det gäller cannabis vid 5 kg, vilket också utgör dubbel mängd i jämförelse mot tidigare bedömning. I båda rättsfallen är HD noga med att framhålla att andra omständigheter kan sätta dessa riktmärken ur spel. För

kokain går gränsen till det grova brottet vid 100 gram, vilket framgår ur NJA 2012 s. 528.

Mängden narkotika kan i sig innebära att grovt brott blir aktuellt, men mängden kan inte ensamt göra att den högsta delen av straffskalan ska tillämpas. Mängden narkotika kan som huvudregel inte generera ett straffvärde som överstiger fem års fängelse. I NJA 2012 s. 144 aktualiserade 97 kg cannabis grovt narkotikabrott, med det framhölls att ytterligare omständigheter krävs för att den övre delen av straffskalan för det grova brottet ska bli relevant.

För det ringa brottet är fastslagit att under 5 gram av de preparat som jämförs med amfetamin i farlighetsbetyg, tillhör det ringa narkotikabrottet. Över 5 gram, avseende samma preparat, medför alltså narkotikabrott. 5-8 gram amfetamin har i praxis genererat minimistrafvet fängelse i 14 dagar. Vid narkotikabrott där fråga är om mindre mängder kommer mängden och sorten fortfarande vara styrande omständigheter, vilket flertalet av prejudikaten belyser. I Högsta domstolens dom den 5 december 2012 mål nr B 5579-11 nämns att vid narkotikabrott som rubriceras som ringa är en schabloniserad bedömning motiverad eftersom differensen mellan ringa brott oftast är liten.

9.3 Farlighetsbedömningar

En viktig förändring är hur farlighetsbedömningarna efter utvecklingen i praxis ska göras. Prejudikaten har tydligt beskrivit den försiktighet som krävs när farlighetsbedömningar görs och att det inte ligger inom HD:s kunskapsområde att kunna utföra exakta farlighetsbedömningar. Den lösning som HD tagit fram är att koncentrera farlighetsbedömningen till den generella farligheten hos preparaten. Av NJA 2011 s. 357, som är modern till de mer generella farlighetsbedömningarna, framgår att det för straffvärdebedömningen och rubriceringsfrågor räcker med att konstatera att mefedrons generella farlighet är jämförlig med amfetamins generella farlighet.

HD har fortsatt att fastställa den generella farligheten även när det gäller andra preparat. Förutom de preparat som enligt prejudikaten ansetts tillhöra amfetamingruppens farlighetsbedömning såsom, mefedron, MDPV, ecstasy, MDMA, metylon och övriga syntetiska katinoner, har kokains och cannabis generella farlighet i förhållande till andra preparat fastslagits. NJA 2012 s. 115 liksom NJA 2012 s. 510 indikerar lite försiktigt att ecstasys generella farlighet är för straffvärdet att jämföras med amfetamins generella farlighet. HD har i avgörandena uttryckt att det föreligger en viss skillnad mellan preparaten, men att denna skillnad är begränsad. Kokain fastslås som en farligare substans än amfetamin i NJA 2012 s. 528 och kan inte jämföras med den generella farligheten som gjorts avseende amfetamin. I NJA 2012 s. 144 bestäms att cannabis inte kan jämföras med amfetamins generella farlighet då cannabis utgör en mindre farlig sort.

9.4 Straffvärdebedömningen

Vilka är då omständigheterna utöver mängd och sort narkotika som i prejudikatutvecklingen har beaktas vid straffvärdebedömningen? Härefter redogörs för de omständigheter som har betydelse, dels för brottets rubricering (omständigheter hänfödda till konkret straffvärde såsom skada, fara och skuld) och dels för straffvärdebedömningen.

9.4.1 Förmildrande omständigheter

9.4.1.1 Eget missbruk

I NJA 2011 s. 357 förtydligas att narkotikabrott som härrör till personens eget missbruk bedöms lindrigare än om narkotikan innehafts i överlåtelsesyfte. Det krävs att gärningen utförts för att tillfredsställa det egna missbruket. Försäljning av narkotika som präglas av ett missbruk bedöms inte lika allvarligt som överlåtelser med ett syfte om vinst. Vad som varit viktigt för HD att påpeka i prejudikatutvecklingen är att ett missbruk inte utgör en allmän straffsänkande förutsättning. Andra omständigheter kan överskugga det faktum att brottet härrör ur det egna missbruket och inte bör styras av det faktumet. Ansenliga mängder narkotika är, som ovan nämnts i avsnittet om mängd, en sådan omständighet som indikerar att det rör sig om en organiserad narkotikahandel och kan innebära att brottet ändå hör till den grova straffskalan. Överlåtelser som grundar sig i eget missbruk har i praxis bedömts som narkotikabrott av normalgraden i bland annat Högsta domstolens dom den 29 augusti 2012 mål nr B 5765-10.

9.4.1.2 Samköp

HD har vid bedömning av straffvärdet i NJA 2011 s. 357 beaktat att fråga varit om ett ursprungligt samköp och inte överlåtelse. Ur NJA 2011 s. 675 I och II framkommer också att samköp är en sådan aspekt som innebär en sänkning för straffvärdet. Att samköpet beaktas medför att, trots det rör sig om stora mängder narkotika, kan brottet kopplas till ett eget missbruk. Samköpet påverkar både gradindelning och straffvärdet i mildare riktning. Alternativet till att se brottet som ett samköp hade annars varit att beakta köpet som ett köp i överlåtelsesyfte. Vid samköpet läggs endast den mängd till last för straffvärdet som personen avser att ha för eget bruk. Vilket gör att normalgraden av narkotikabrott kan beaktas i större utsträckning.

9.4.1.3 Begränsad överlåtelsekrets

Kretsen till vilken narkotikan har sålts är en omständighet som kan anses förmildrande när det rör sig om narkotika som innehafts i överlåtelsesyfte. Är kretsen begränsad genererar det ett lägre straffvärde än om kretsen skulle vara större. När överlåtelsekretsen varit begränsad och bestått av missbrukare eller vänner till den som överlätit narkotikan, har HD beaktat den omständigheten som förmildrande i förhållande till andra överlåtelser. Att det rörde sig om en överlåtelse i Högsta domstolens dom den 5 december 2012 mål nr B 5579-11 påverkade inte straffvärdet nämnbart på

grund av att överlåtelsekretsen bestod av vänner som missbrukade sedan tidigare.

9.4.1.4 Tidsaspekten

Tidsaspekten är en faktor som genom praxis har fått betydelse för straffvärdet, en flyktig befattning med narkotika bedöms som en lindrande omständighet i bland annat NJA 2012 s. 510. I NJA 2011 s. 799 har narkotikaverksamheten pågått under en kort tid vilket utgör en av de strafflindrande omständigheterna. Tidsaspekten kan ges betydelse då narkotikabrott med nära tidsmässig anknytning har ansetts strafflindrande i jämförelse med narkotikabrott som saknar tidsmässig anknytning. I NJA 2011 s. 657 I har beställningstillfällena av narkotika ansetts ha ett tidsmässigt samband.

9.4.2 Försvärande omständigheter

9.4.2.1 Avsikt

För straffvärdebedömningen är gärningsmannens avsikt i fokus, vilket kan få genomslag vid straffvärdebedömningen om individen varken har insikt i organisationen eller en betydande roll. Omständigheter som kan ha betydelse för straffvärdet är graden av den tilltalades inblandning, vilken roll personen haft i verksamheten, personens eget syfte och eventuell vinning. Avsikten kan påverka straffvärdebedömningen på båda håll. I NJA 2011 s. 799 är personens avsikt och roll tydligt i förhållande till straffvärdet. AM som varit den ledande personen i verksamheten får sju års fängelse. HS, med full insikt om verksamhet, har fungerat som arbetskraft för att sälja och förvara narkotika, tilldöms fyra års fängelse. För den person som i NJA 2012 s. 144 transporterade 97 kg cannabis påverkas bedömningen av att mannen inte väntat sig att transportera så stor mängd narkotika. Avsikten kan ses i ljuset av det egna missbrukets betydelse för gradindelning och straffvärde. Personer med syfte att tillfredställa sitt egna narkotikabegär och inte att tjäna pengar är ett tydligt exempel på hur avsikten påverkar straffvärdet.

9.4.2.2 Organisationen och dess omfattning

Hur en organiserad narkotikaverksamhet är uppbyggd har betydelse för straffvärdet. I denna del har beaktats aspekter såsom hur många personer som varit inblandade i narkotikahandeln, organisationens omfattning, hur länge organisationen pågått och hur spridningen av narkotikan har gått till. Frågan om narkotikabrottet är grovt blir aktuellt när narkotikabrottsligheten är organiserad, detta har med all tydlighet framhållits i NJA 2011 s. 357, NJA 2011 s. 675 II, NJA 2011 s. 799 och NJA 2012 s. 115. Det finns även skäl att om möjligt granska organisationens omfattning och struktur i förhållande till avsikten personen har vid prövningen av straffvärdet. Inom kriminella organisationen föreligger en hierarki och straffvärdet för den misstänkte har betydelse om han placeras i toppen av pyramiden eller i dess bas. I NJA 2011 s. 799 har omständigheter inom den organiserade narkotikahandeln lyfts fram såsom, att det varit en relativt liten verksamhet,

fåtal involverade personer, begränsad period, ledande i organisationen (toppen av pyramiden), betydande roll i verksamheten och del av vinning (övre delen av pyramiden) eller begränsad roll (nedre delen av pyramiden).

I bland annat NJA 2012 s. 144 lyfts fram vilka omständigheter som ska påverka straffvärdet om det ska överstiga fem års fängelse. Internationell karaktär har stor betydelse här. Organiserad narkotikabrottsligheten som har en internationell karaktär gör att den högsta delen av straffskalan för det grova brottet aktuellt.

9.4.2.3 Insikt i verksamheten

Personens insikt i narkotikaverksamheten är viktigt, vilket både kan innebära en straffhöjande omständighet som en straffsänkande omständighet. Ju mer insikt personerna haft i verksamheten desto högre straffvärde utdelats. I NJA 2011 s. 799 har personernas insikt genererat olika straffvärde för de tilltalade i målet när det rört sig om likartade narkotikabrott. HD har gjort åtskillnad mellan de dömda huruvida de haft full insikt eller begränsad insikt.

Insikten ger också utslag i rubriceringsfrågan. För exempel kan det ur nyss nämnda fall nämnas att LK som förvarat narkotika till en verksamhet, som bedöms som särskilt hänsynslös och därmed den övre delen av straffskalan för det grova brott varit aktuell, dömdes för brott av normalgraden till fängelse i ett år. Saknas insikt om att det gäller en organiserad narkotikahandel kan brottet hänföras till normalgraden.

9.4.2.4 Vinstsyfte

Vinsten av narkotikahandeln har stor betydelse för straffvärdet och gradindelning då vinstsyftet är en omständighet som tydligt gör en gärning allvarlig. Utdelas en del av den totala vinsten till en person utgör det en försvårande omständighet. En del av den totala vinsten har i prejudikatutvecklingen ansetts mer försvårande än tilldelandet av en bestämd mindre del av vinsten. I NJA 2012 s. 70 fastslog HD att någon ekonomiskt vinning inte framgick trots att innehavet av 488 gram amfetamin delvis varit i överlåtelsesyfte och brottet bedömdes som narkotikabrott av normalgraden.

9.4.2.5 Ungdomar

Narkotikabrottslighet som riktas till ungdomar utgör en omständighet som gör handlingen särskilt hänsynslös och gör det grova brottet och den övre straffskalan aktuellt. Det kan röra sig om att narkotikan säljs eller marknadsförs till ungdomar. HD har sett allvarligt på tillhandahållandet av narkotika till ungdomar och belyst att det redan i förarbetena från 1981 har tydliggjorts att det är särskilt allvarligt om ungdomar får tillgång till narkotika. Resonemanget har dels förts i NJA 2011 s. 799.

9.4.2.6 Spridningen

Spridningens omfattning och hur narkotikan har saluförts har även varit en omständighet av betydelse för straffvärdebedömningen. Spridning som sker

till en stor målgrupp är en omständighet som skärper straffvärdet. Narkotika som gjorts tillgänglig via internet har i praxis inneburit en omfattande spridning och därmed en straffhöjande effekt. En spridning som sker över internet har också i praxis inneburit möjliggörande att narkotikan sprids till ungdomar, vilket i sig utgör en hänsynslöshetsaspekt, se bland annat NJA 2011 s. 799.

9.4.2.7 Landsgränser

Ett spørsmål som uppkom i anslutningen till ändringen av hur narkotikabedömningar ska göras, var hur brott ska bedömas där omständigheter utöver art och mängd inte finns att tillgå, som i kurirfallen. Genom refererad praxis kan i straffskärpande bemärkelse för kurirfall tillskrivas omständigheter som att kurirer för narkotika över landsgränser. Att transportera narkotika över landsgränser bedöms försvårande i Högsta domstolens dom den 31 oktober 2012 mål nr B 5908-10 där fråga inte var om organiserad brottslighet, men narkotikan hade förts in till Sverige. Transport av cirka 97 kg cannabis inom Sveriges gränser genererade ett lägre straffvärde i NJA 2012 s. 144, än att transportera 68 kg cannabis från Danmark till Sverige vilket var fallet i Högsta domstolens dom den 31 oktober 2012 mål nr B 5908-10. HD:s motivering bakom att se strängare på narkotika som förs över landsgränsen är för att försöka stoppa den spridning som sker av narkotika mellan länder.

9.4.2.8 Fortsatt brottslighet

Huruvida brottsligheten i sig är planerad att fortgå eller inte är en omständighet som kan påverka straffvärdet. Försvårande är den omständighet att det funnits benägenhet att fortsätta med narkotikaverksamheten, exempelvis som vid pågående omfattande försäljning av narkotikan på internet. Benägenheten att driva narkotikaverksamhet vidare är tydlig vid organiserad verksamhet, där narkotika försäljs via hemsidor och kundregister med mera kan visa att det inte rör sig om en verksamhet som inom kort ska avslutas.

10 Analys

10.1 Kriminalpolitiska aspekter

Utvecklingen som skådats inom narkotikabrotten efter NJA 2011 s. 357 genererar vissa följdfrågor. Följdfrågor som vad straffsänkning kommer innebära för samhället i stort och för kriminalpolitiken? Kommer straffsänkningen innebära en ökning av narkotikabrott? Innebär ändringen av narkotikabrottens straffvärde en liberalare syn inom narkotikabrotten?

I Sverige har det förts en narkotikapolitisk linje där målsättningen om ett narkotikafritt samhälle har varit ledande i över 40 år. Det har varit en tradition med restriktiv narkotikapolitik i Sverige med höga mål som överskuggat både kriminalpolitiken och lagstiftning. Lagstiftningsåtgärder såsom andra samhällsåtgärder har vidtagits med syfte om att uttradera narkotikan. Ett narkotikafritt samhälle har inte bara styrt den svenska narkotikapolitiken. Målsättningen har även avspeglats i våra nordiska grannländers narkotikapolitik i olika grad. Danmark och Finland har sedan en tid tillbaka inriktat arbetet till åtgärder som reducerar narkotikans skadeeffekter och slopat målet om ett narkotikafritt samhälle. Inom de nordiska länderna är Danmark det land som för den mest liberala narkotikapolitiken. I Sverige har det riktats kritik mot att arbeta efter en så pass svårnådd målsättning som ett narkotikafritt samhälle innebär. Kritiken mot ett narkotikafritt samhälle kan inte anses obefogad då andra nordiska länders faktiskt släppt målsättningen. Danmarks och Finlands narkotikapolitik kan inte anses mindre effektiv än Sveriges narkotikapolitik utifrån denna framställning. Den svenska narkotikapolitiska modellen kan inte påstås ha utgjort en slagkraftig metod för att minska narkotikan i samhället. Trots att Sverige länge fört en restriktiv linje inom narkotika med höga straff, är en lösning på narkotikaproblematiken längre bort än någonsin.

Jag måste ansluta mig till den kritik som framförts mot att arbeta efter en målsättning som inte utgör ett konkret mål, i vart fall inte kortsiktigt, kanske inte heller långsiktigt. Sveriges restriktiva förhållningssätt har uppenbarligen inte uppnått de önskade effekter då narkotikaproblematiken ideligen växer. En målsättning som funnits i 40 år och som krävt upprepade straffskärpningar men i själva verket inte har minskat narkotikaproblematiken, kan inte anses vara en realistisk målsättning. Sverige bör se över narkotikapolitiska grunder. Möjligen behövs en reformation, inte bara för narkotikabrottens straffvärde, utan även för kriminalpolitiska ställningstaganden inom narkotikaproblematiken. Att söka vägledning i andra metoder för att lösa narkotikaproblemet kan vara nyttigt för Sverige som under en längre tid krampaktigt utformat åtgärder efter ett narkotikafritt samhälle. Att arbeta mot alternativa målsättningar, som speglar det verkliga samhälle vi lever i, anser jag bidra till en mer human och effektiv narkotikapolitik. Danmark har slopat ett narkotikafritt

samhälle som norm på grund av det inte varit ett verklighetsförankrat mål inom narkotikaproblematiken inom en närstående framtid. Det är inte möjligt i denna framställning att lägga fram klara lösningar till en effektivare narkotikapolitik. Inte heller avgöra vilken narkotikapolitik som är mest fördelaktig för att bekämpa narkotikabrott. Det som däremot kan konstateras är att narkotikaproblematiken i det stora hela ökat från dess att narkotikan blev en samhällsfara i Sverige och ökningen än i dag inte stagnerat trots en ovanligt sträng narkotikapolitik. Utifrån den aspekten kan det konstateras att ett narkotikafritt samhälle utgör en alltför omfattande och optimistisk målsättning.

För att Sverige ska bli ett samhälle utan narkotika erfordras inte bara att det råder en attityd som fördömer narkotika inom landet. För att stoppa framförallt tillverkning och spridning av narkotika krävs att det råder globala samstämmiga insatser mot narkotika. Narkotikan är ett enormt problem att bekämpa och kanske en omöjlig uppgift. Därför anser jag att kriminalpolitiska åtgärder ska utformas efter ett parallellt levnadssätt med narkotikaproblematiken. Inte att narkotikan ska accepteras i vårt samhälle, utan att narkotikaproblematiken ska accepteras som en varaktig del i vårt samhälle. Genom att ändra kriminalpolitiska attityder kan konkretare mål ställas men även åtgärder vidtas som i realiteten är effektivare för narkotikaproblematiken.

Lösningar som kan vara aktuella för att göra narkotikapolitiken i Sverige mer nutidsanknuten och verklighetsanpassad är att kriminalvården får utökade resurser såsom möjligheter till vassare skyddstillsyn, uppföljande behandlingar och större befogenheter att hjälpa missbrukare till bostad och sysselsättning. Sverige jobbar idag efter delmål som innebär att hjälpa personer ur missbruk, men det krävs mer. Det kan även ifrågasättas om de långa fängelsestraffen de tidigare schablonerna medfört har varit rätt medicin för narkotikamissbrukaren. En aktivare helhetssyn på problematiken och utslussningsfrågor kan ge bättre resultat. Att höja gränserna för grovt brott, möjliggör att fler missbrukare kan få chansen att tilldelas icke frihetsberövande påföljder. Dessa möjligheter avspeglas i den prejudikatutveckling som skett där villkorlig dom och samhällstjänst utdöms trots att narkotika är ett artbrott. Sådana åtgärder tåls att jobba mer med inom kriminalpolitiken.

10.2 Narkotikabrotten - Straffrättens svarta får

En del frågor dyker upp i förhållande till den förändringen av straffvärdebedömning som nu varit. Varför sätter HD plötsligt stopp för den straffvärdebedömning som tidigare gjorts? Beror prejudikatutvecklingen på att domstolar tidigare tillämpat lagtext, motiv och principer på ett felaktigt sätt och ny narkotikapraxis måste bildas?

Narkotikaproblematiken har ända sedan NSL:s tillkomst försökt bekämpats genom straffrätten. Straffrätten och lagstiftning har varit det främsta kriminalpolitiska verktyget för att utrota narkotikabrottslighet. Karaktäriserande för narkotikabrotten har varit, som många gånger tidigare nämnts, stränghet. Straffskärpningar har varit ett element för att nå ett narkotikafritt samhälle och visa på strakt avståndstagande till droger, inte bara när narkotikaproblemen ökat utan även vid nedåtpekande trender såsom då användandet av droger minskade bland ungdomar på 1970-talet. Den utveckling som nu skett är intressant att diskutera för att det är en tydligt trendbrytande omställning.

Narkotikabrotten har kritiserats för att vila på andra grunder än övrig straffrätt, där grundläggande värderingar såsom proportionalitetskrav mellan brottet och straffet inte uppfylls. Konsekvenser därav har blivit att straffvärdebedömningen avseende narkotikabrott inte är förenlig med straffvärdebedömningar som sker inom övriga rättsområden. Särbehandlingen som varit gällande inom narkotikabrotten har medfört att inte alla omständigheter som kan läggas till grund för en straffvärdebedömning har tagits i beaktande, som är ett krav för ett rättvist straff.

I det ledande rättsfallet NJA 2011 s. 357 tydliggörs behovet av en förändring. HD vill föra fram en bedömning som nyanserar narkotikabrotten, dels internt och dels externt i förhållande till andra brott. Externt har straffvärdet och straffvärdebedömningen för narkotikabrotten stuckit ut markant. Internt har en nyansering av gradindelningen och farlighetsbedömningarna varit behövligt. För att åstadkomma en sådan nyansering har det varit aktuellt att komma bort från den schablonartade bedömningen som tidigare styrts. Nyanseringen tar sitt avstamp genom att förtydliga att omständigheter utöver art och mängd spelar en viktig roll i straffvärdebedömningen. Den stränga synen som varit inom narkotikabrott tillbakavisas i prejudikatutvecklingen, vilket varit viktigt för att uppfylla de rättvisekrav som kan ställas på ett straff. De tidigare utdömda straffen har inte tillgodogjort de principer som styrts straffvärdebedömningen.

Schablonerna som tidigare styrde skulle tillföra enhetlighet i straffvärdebedömningen med bidrag istället till att vilseleda vid bedömningen. Schablonerna sågs som ett verktyg för att underlätta domstolsprövningen, men blev i själva verket en stigmatiserad metod och ett ytterst trubbigt instrument. Schablonerna har visat sig utgöra en falsk trygghet att luta sig mot för rättstillämpningen, och i praktiken inte tillgodosatt den enhetlighet som eftersträvades. HD ville komma bort från schabloniseringen framförallt i den övre delen av straffskalan för narkotikabrotten. Gällande den lägsta delen av straffskalan för narkotikabrott är fortfarande, efter prejudikatutvecklingen, arten och mängden narkotika styrande för straffvärdebedömning. Samtidigt har det klargjorts att omständigheterna utöver sort och mängd narkotika ändock spelar roll. Här har nämnts att innehav och eget bruk av narkotika i små mängder ska hänföras till det ringa brottet. Ett narkotikabrott som rör större

mängder och som relateras till personens eget missbruk ska i sitt utgångsläge inte göra att brottet rubriceras som grovt, utan istället hänförs till normalgraden.

Förändringar har även aktualiserats inom farlighetsbedömningarna. Tidigare har schablonerna angett en rangordning av farlighet hos olika preparat som domstolarna slaviskt förhållit sig till. Det har visats sig att denna rangordning byggts på grunder som inte utgör objektiva fakta, utan endast utgjort subjektiva värderingar av narkotikapreparat.

Farlighetsbedömningarna har gett ett sken av att vara mycket precisa i de schabloner som använts, vilket de i själva verket inte varit. HD har i den senaste praxisen löst problemet genom att rangordna farligheter utifrån olika preparats generella farlighet, där närmare skillnader mellan preparat inte belyses. HD har bildat olika farlighetsgrupper dit preparat kan hänföras. Den gruppen som leds av amfetaminets generella farlighet har i praxis kommit att innefatta många preparat, däribland ecstasy. Fortfarande finns det narkotika som inte prövats av HD, såsom heroin och marijuana. HD:s avsikt gällande dessa preparat kan i nuläget inte sägas så mycket mer om än att nyanseringen även är aktuell avseende dessa preparat.

HD har ställt upp en del mängdgränser för vägledning i gradindelningen av narkotikabrott. För amfetamingruppen innebär en mängd på under 5 gram att brottet ska tillhöra den ringa graden. Normalbrottet går över till grovt brott när det rör sig om en mängd över 500 gram amfetamin, eller jämförligt preparat. Trots dessa tydliga mängddirektiv ska omständigheter i övrigt påverka rubriceringen. För att kunna upprätthålla enhetlighet inom narkotikabrotten, även utan schablonanvändningen, har det varit viktigt att prejudikatutvecklingen ställer upp något som underinstanserna kan ta fasta på när övriga omständigheter saknas. HD:s mängdgränser för gränsdragningen av narkotikabrotten kan fylla denna funktion. I ett förundersökningsskede kan mängdgränserna utgöra ett bra riktmärke, innan utredningen har breddats och andra omständigheter än art och mängd kan läggas fram. Rättegången måste sedan belysa dessa frågor så att omständigheter av betydelse utöver vikt och narkotikaslag framkommer. Att döma enligt dessa gränser endast kan bli aktuellt när det gäller kurirfall där bedömningsunderlaget ofta består av art och mängd narkotika endast. HD har även i kurirfallen lyckats konstruera omständigheter som kan vara vägledande för ett högre straffvärde, såsom att narkotikan förts över landsgränser. För det grova brottets straffskala kan mängden endast generera ett straff som inte överstiger hälften av straffskalan för det grova narkotikabrottet. Det medför en stor omställning mot vilket straffvärde en ansevärd mängd innan NJA 2011 s. 357 tilldelades. Jag tror att det är viktigt att hålla en viss distans i framtida domstolsprövningar till de mängdgränser som ställs upp, så inte bedömningen återgår till en schablonmässig bedömning och för att alla omständigheter relevanta för ett straff verkligen beaktas.

Speciellt tydligt blir orättvisor i tidigare straffvärdebedömningar vid jämförelser mellan underinstansernas och HD:s bedömning. I NJA 2011 s.

357 sänks fängelsestraffet för en person med tio år i jämförelse med HovR:s bedömning. Lagtext och förarbeten har länge framhållit att vid straffvärdebedömning och gradindelning ska fler omständigheter än art och mängd beaktas. Redan 1981 infördes i lagstiftningen omständigheter såsom brottets farlighet och hänsynslöshet skulle påverka. Lagtexten har uttryckligen för det grova brottet, instruerat om att en sammanvägd bedömning av samtliga omständigheter skulle göras. Vid straffvärdesreformen 1989 förklarades även i lag vilka grunder straffvärdebedömning skulle avgöras utifrån. Lagtexten och dess syfte har helt ignorerats genom schablon tillämpningen. Den tidigare rättstillämpningen har blundat för omständigheter utöver art och mängd narkotika.

Grunderna att stå på vid vägledning i straffvärdebedömningen har funnits för domstolarna länge, dels infört i lagtext och motiv och dels genom straffvärdesreformen. En fråga är därför, varför det skett en utveckling där endast art och mängd haft betydelse för utgången? Jag tror att påtryckningar från kriminalpolitiken inneburit att den stränga syn som gällt inom narkotikapolitiken, med långa straff som ett medel att nå ett narkotikafritt samhälle, har överförts till straffvärdebedömningen. Orimliga mål har satt press på rättstillämpningen att utdöma långa straff för narkotikabrottslingar. Lagtexten har ju inte varit boven i dramat. Rättstillämparna får anses vara en del i den felande länken. Schablonerna är framtagna av domare och åklagare för att tillgodose enhetlighet, men har tillämpats på ett sätt som inte samspelar med narkotikalagstiftningens motiv. Ett alternativ är att schablon tillämpningen varit en enkel utväg på ett komplext problem när ledning i bedömningen av narkotikabrotts straffvärde söktes.

Det är inte bara syftet med lagen som ignorerats, utan även grundläggande principer för straffrätten har åsidosatts. Just desert som är en ledande syn inom den övriga straffrätten tillgodoser proportionalitet i rätten. Narkotikabrottens straff har inte präglats av den grad av proportionalitet, som straff för andra brott har varit förenade med. Ett straff ska enligt just desert vara övervägt, mänskligt och passivt. Att utdela högsta straffet i den utsträckning som gjorts för narkotikabrott kan inte anses vara ett passivt förhållningssätt, snarare ett väldigt aggressivt förhållningssätt. Ej heller upprätthålls humanitära värderingar, framförallt inte när den preventiva verkan av ett brott faktiskt är begränsad. En medmännisklig straffvärdebedömning innefattar, enligt mig, aspekter kring gärningsmannens brott och dens avsikt. Just desert kan genom den nyanseringen som nu skett anses inträda även inom narkotikabrottens område.

Rättvisa som utgör en grundpelare i straffvärdebedömningen har åsidosatts, vilket jag påpekat tidigare i förhållande till proportionalitet vid bedömningen. Ekvivalens står även i direkt förbindelse med straffvärdebedömningen och utgör en viktig princip för denna och upprätthållandet av rättvisa. Den tidigare schablonmässiga bedömningen har inte upprätthållit likvärdiga straff för likvärdiga narkotikabrott. Beräkningen av straffvärdet enligt schablonerna har angett ett spann inom vilket en

missbruksdos kan fastställas inom och därefter ett straffvärde räknas ut. Resultatet därav har varit att lika mängder av en viss narkotika har genererat olika straff beroende på var i spannet just den domstolen har valt att göra nedslag. Schabloner som ställts upp har lett till en spretande tillämpning istället för vad som syftades på – att göra narkotikabedömningen enhetlig. Det uttrycktes mycket tydligt i motiven till straffvärdesreformen att likabehandling inte innebar att straffvärdebedömningar inte skulle göras utifrån schablonbedömningar. Därför är det otroligt viktigt att vid straffvärdebedömningen upprätthålla principerna om proportionalitet, ekvivalens och likabehandling för att inte en schablonartad bedömning ska vara möjlig och därmed inte rättvisa prägla straffet. Den utveckling som ägt rum i och med NJA 2011 s. 357 anser jag särskilt viktig eftersom domstolen nu har tydliga direktiv om att utnyttja den lagtext som faktiskt finns att tillgå och beakta skillnader mellan brott. Framförallt för det grövsta brottet kan kriterierna som påverkar straffvärdet nu börja utnyttjas.

Förändringen av narkotikabrottens straffvärdebedömning medför en straffsänkning för narkotikabrotten. Kommer denna nyanseringen leda till en ökning av narkotikabrott? Vad innebär då denna sänkning för narkotikaproblematiken i övrigt? Utifrån de 13 rättsfall som behandlats efter NJA 2011 s. 357 kan en radikal straffsänkning för narkotikabrott konstateras. Straffsänkningen utgjorde en del av nyanseringsbehovet. Om man ser till den historiska avsikten inom narkotikalagstiftning har den ständiga straffskärpningen motiverats av de preventiva effekter som brottet ska medföra. Straffskärpningar har även belyst Sveriges avståndstagande från narkotika. Utifrån dessa tankar, borde då rimligtvis effekten nu bli en ökad narkotikabrottslighet. Samtidigt kan man ställa frågan om höga straff för narkotikabrott verkligen gett någon större preventiv effekt, då utvecklingen inom narkotikabrott ökat trots straffskärpningar. Det har i framställningen framkommit att lagstiftnings preventiva effekter faktiskt inte medför någon större preventiv verkan. Den allmänpreventiva effekten med narkotikabrott har utgjort en viktig del i hur narkotikabrott bekämpas. Därför borde sänkningen av straffvärdet för narkotikabrott rimligtvis innebära att åtgärder inom andra delar av narkotikaproblematiken prioriteras. Kriminalvården kan som förebyggande åtgärder följa upp bättre vad gäller behandlingsfrågor samt insatser från sociala myndigheter avseende boende och sysselsättning för utsatta missbrukare. Åtgärder som jag hade välkomnat.

Jag tror inte att narkotikamissbruket kommer få någon betydlig ökning. Däremot tror jag mängder narkotika som hanteras kommer öka. Eftersom risktagandet genom förflyttningen av gradindelningen utifrån mängd och de straffvärde som en viss mängd narkotika genererar, nu är generösare ur en gärningsmans perspektiv. Så länge det inte finns omständigheter i övrigt som talar för att den övre straffskalan för narkotikabrott kommer mängden narkotika nu inte generera mer än fem års fängelse. Att transportera 97 kg cannabis innebär exempelvis fängelse i fyra år. Att förvara 488 gram amfetamin genererar brott av normalgraden om omständigheter i övrigt saknas. Innan ändringen hade den sistnämnda gärningen inneburit grovt

brott eftersom den tidigare gränsen gällande amfetamin gick vid 250 gram för det grova brottet.

På frågan om det är en liberalisering på gång inom narkotikabrotten och dess politik kan svaras att inom rättstillämpningen, absolut. Inom kriminalpolitiken, troligtvis inte. Ett narkotikafritt samhälle är djupt förankrat inom kriminalpolitiken. En förändrad rättstillämpning inom narkotikabrott kan däremot öppna upp till en ny debatt inom det politiska området och även synliggöra att det för narkotikabrottslingar tidigare utdelats särskilt betungande och orättvisa påföljder.

10.3 Avslut

Både internt inom narkotikabrottet och externt i förhållande till annan brottslighet har en nyansering av narkotikabrotten varit behövlig. Internt för narkotikabrotten var en nyansering aktuell för att poängtera behovet av en förändrad gradindelning och farlighetsbedömning. Externt var straffet för narkotikabrott i behov av en nyansering i förhållande till annan brottslighet. Att betona betydelsen av omständigheter utöver art och mängd för straffvärdebedömningen, utgjorde en lösning för att få bort den schablonartade bedömning som tidigare präglat narkotikabrotten. För att harmonisera narkotikabrotten till övrig brottslighet var, förutom att frånga den schablonmässiga bedömningen, även en straffsänkning aktuell. Tidigare straffvärde för narkotikabrott har legat högt i förhållande till annan brottslighet och det har hört till vanligheter att utnyttja maxstraffet inom narkotikabrott. Vid narkotikabrottens straffvärdebedömning har fundamentala principer inom straffrätten tidigare åsidosatts, vilket ytterligare påvisar vikten av nyansering och förändring inom narkotikabrotten. Straffvärdebedömningen uppfyller nu de rättvisekrav som bör ställas utifrån grundläggande styrande principer. Proportionalitet är en av de principer som schablonstillämpningen tidigare inte tillgodosatt. Straffet har inte stått i proportion till gärningens förkastlighet på grund av den stränga syn som överskuggat schablonerna. HD har genom den förändrade straffvärdebedömningen åstadkommit en sådan harmonisering som åsyftats inom och utom brottet. Genom den prejudikatutveckling som beskrivits har det framgått att narkotikabrottens straffvärde inte längre slår i taket och att utrymme nu finns för att göra en ordentlig och därmed rättvis straffmätning.

Det kan tyckas att förändringen som varit ett sätt att inom juridiken påverka områden som främst ska motiveras inom politiken och lagstiftande organ. Narkotikalagstiftning har dock länge medgett en annan tillämpning än den schabloniserade bedömning som styr narkotikabrotten. Därför är det ingen förändring av det egentligen rättsläget, när lagtexten och syftet bakom har påbjudit en annan bedömning än den som varit. Den tidigare bedömningen har inte tillräckligt tillgodogjort sig av de omständigheter som motiven till narkotikabrotten lyfter fram. Lagstiftning har tillåtit en nyanserad bedömning, men rättstillämparna har valt en annan bedömning. HD:s vändning är därför legitim och något som borde gjorts för längesedan.

Samtidigt kan det med facit i hand förhålla sig så att narkotikabrotten rent faktiskt visats sig vara av en mer komplex natur. Utifrån schablonerna har domstolarna kunnat motivera sitt ställningstagande, nu krävs mer information om brottets bakgrund samt gärningsmannen i sig än rena mängd och analysresultat.

Vad händer härnäst om man blickar framåt? Rättsfallen som HD tagit upp har varit ovanliga på så sätt att det är straffvärdebedömningen som varit aktuella att pröva. Vilket får anses motiverat genom att en enhetlig rättstillämpning för narkotikabrott och övriga brott behövdes. Majoriteten av rättsfallen har genererat ett straffvärde som understiger fem år, för vägledning hade det därför varit intressant om HD för de narkotikum som inte prövats, exempelvis heroin, hade tagits upp för vägledning i den övre delen av straffskalan för det grova narkotikabrottet. Framförallt för att mängden och sorten narkotika i de fallen spelar en marginell roll. Då hade betydelse av omständigheter såsom organiserad verksamhet och internationell anknytning ytterligare förtydligats. Exempel på frågor som HD hade kunnat besvara är, hur långt ner i en särskilt farlig organisation ska en person vara för att möjliggöra ett straff i den undre delen av straffskalan för grovt brott? Räcker det med ett tvåstatsförhållande för att en internationell anknytning är etablerad?

Som slutord vill jag sammanfatta min syn på prejudikatutvecklingen genom att återknyta till rubriken. Förändringen har utgjort en revolution, men den har också utgjort en tillnyktring. Straffsänkningen är revolutionerande. Den förändrade straffvärdebedömningen innebär däremot en tillnyktring från ett ytterst onyktert tillstånd.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Andersson, Malou m.fl., *Narkotikabrotten. En kommentar till de centrala bestämmelserna om narkotikabrott*, Uppsala, 2012.

Christie, Nils & Bruun, Kjetil, *Den goda fienden. Narkotikapolitik i Norden*, Kristianstad, 1985.

Hagströmer, Johan, *Svensk straffrätt*, andra häftet, Uppsala, 1902.

Hakkarainen, Pekka, ”Narkotikasituationen i Finland”. I: Olsson, Börje (Red), Rosenqvist, Pia (red), Stymne, Anders (red), *Narkotikasituationen i Norden*, Nordiska nämnden för alkohol- och drogforskning, nr 32, Helsingfors, 1997.

Hauge, Ragnar, ”Behandling som alternativ til straff for rusmiddelbrukere”. I: Ólafsdóttir, Hildigunnur (red), *Skyldig eller Sjuk? Om valet av påföljd för narkotikabrott*, Nordiska nämnden för alkohol- och drogforskning, nr 41, Helsingfors, 2001.

Hoflund, Olle, *Narkotikabrotten – en straffrättslig studie*, 3 uppl., Stockholm, 1993.

Hoflund, Olle, *Straff och andra reaktioner på brott*, 3 uppl., Stockholm, 1993.

Jareborg, Nils, *Allmän kriminalrätt*, Uppsala, 2001.

Jareborg, Nils & Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, Stockholm, 2000.

Kainulainen, Heni, Kinnunen, Arne, Kouvonen, Petra, ”Ersättande av straff med behandling för narkotikamissbrukare i Finland”. I: Ólafsdóttir, Hildigunnur (red), *Skyldig eller Sjuk? Om valet av påföljd för narkotikabrott*, Nordiska nämnden för alkohol- och drogforskning, nr 41, Helsingfors, 2001.

Kouvonen, Petra, ”Narkotikapreventionen – omorganisering och prioritering”. I: Kouvonen, Petra (red), Rosenqvist, Pia (red) & Skrettinger, Astrid (red), *Bruk, missbruk, marknad och reaktioner*, Nordiska nämnden för alkohol- och drogforskning, nr 41, Helsingfors, 2001.

Kouvonen, Petra (red), Rosenqvist, Pia (red) & Skrettinger, Astrid (red), *Bruk, missbruk, marknad och reaktioner*, Nordiska nämnden för alkohol- och drogforskning, nr 41, Helsingfors, 2001.

Larsen, Lau m.fl., ”Narkotikakontrol i de nordiska lande”. I: Kouvonon, Petra (red), Rosenqvist, Pia (red), Skrettinger, Astrid (red), *Bruk, missbruk, marknad och reaktioner*, Nordiska nämnden för alkohol- och drogforskning, nr 41, Helsingfors, 2001.

Ólafsdóttir, Hildigunnur (red), *Skyldig eller sjuk? Om valet av påföljd för narkotikabrott*, Nordiska nämnden för alkohol- och drogforskning, nr 41, Helsingfors, 2001.

Ólafsdóttir, Hildigunnur, Baldursson, Erlendur S, ”Behandling av rusmiddelbrukere som alternativ til straff – lov og praksis i Island”. I: Ólafsdóttir, Hildigunnur (red), *Skyldig eller Sjuk? Om valet av påföljd för narkotikabrott*, Nordiska nämnden för alkohol- och drogforskning, nr 41, Helsingfors, 2001.

Olsson, Börje (red) m.fl., *Narkotika – om problem och politik*, Stockholm, 2011.

Olsson, Börje (red), Rosenqvist, Pia (red) & Stymne, Anders (red), *Narkotikasituationen i Norden*, Nordiska nämnden för alkohol- och drogforskning, nr 32, Helsingfors, 1997.

Olsson, Börje & Stymne, Anders, ”Narkotikautvecklingen i Norden i jämförande perspektiv”. I: Olsson, Börje (Red), Rosenqvist, Pia (red), Stymne, Anders (red), *Narkotikasituationen i Norden*, Nordiska nämnden för alkohol- och drogforskning, nr 32, Helsingfors, 1997.

Sahlin, Ingrid, ”Narkotikapreventionens mål och medel”. I: Olsson, Börje (red) m.fl., *Narkotika – om problem och politik*, Stockholm, 2011.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare. 2 uppl.*, Stockholm, 2007.

Storgaard, Anette, ”Behandling og kontrol overfor kriminelle stofmisbrugere”. I: Ólafsdóttir, Hildigunnur (red), *Skyldig eller Sjuk? Om valet av påföljd för narkotikabrott*, Nordiska nämnden för alkohol- och drogforskning, nr 41, Helsingfors, 2001.

Svensson, Bengt, *Narkotikapolitik och narkotikadebatt*, Lund, 2012.

Tham, Henrik, ”Från behandling till straffvärde – kriminalpolitik i en förändrad välfärdsstat”. I: Victor, Dag, *Varning för straff. Om vandan av den nyttiga straffrätten*, Stockholm, 1995.

Träskman, Per Ole, ”Drakens ägg – den narkotikarelaterade brottskontrollen”, I: Victor, Dag (red) m.fl., *Varning för straff. Om vandan av den nyttiga straffrätten*, Stockholm, 1995.

Träskman, Per Ole, ”Narkotikabrotten och kontrollen av bruket av narkotika genom straffrättsliga medel”. I: Olsson, Börje (red) m.fl., *Narkotika – om problem och politik*, Stockholm, 2011.

Träskman, Per Ole, ”Kontroll och behandling av personer som brukar narkotika i Sverige”. I: Ólafsdóttir, Hildigunnur (red), *Skyldig eller Sjuk? Om valet av påföljd för narkotikabrott*, Nordiska nämnden för alkohol- och drogforskning, nr 41, Helsingfors, 2001.

Valsson, Karl Steinar, ”Narkotikasituationen i Island, ”. I: Olsson, Börje (Red), Rosenqvist, Pia (red), Stymne, Anders (red), *Narkotikasituationen i Norden*, Nordiska nämnden för alkohol- och drogforskning, nr 32, Helsingfors, 1997.

Victor, Dag (red) m.fl., *Varning för straff. Om våndan av den nyttiga straffrätten*, Stockholm, 1995.

Offentligt tryck

Statens offentliga utredningar

SOU 1986:13-14 Påföljd för brott. Om straffskalor, påföljdsval, straffmätning och villkorlig frigivning m.m.

SOU 2000:126 Vägvalet. Den narkotikapolitiska utmaningen

Propositioner

Prop. 1968:7 med förslag om narkotikastrafflag

Prop. 1972:67 Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa åtgärder mot narkotikamissbruket, m.m.

Prop. 1980/81:76 om interneringspåföljdens avskaffande och straffet för grovt narkotikabrott m.m.

Prop. 1984/85:46 om ändringar i narkotikastrafflagen

Prop. 1987/88:71 ändringar i narkotikastrafflagen

Prop. 1987/88:120 om ändringar i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.)

Prop. 1992/93:142 om åtgärder mot bruk av narkotika och ringa narkotikabrott

Prop. 2005/06:30 Olovlig befattning med narkotikaprekursorer

Artiklar

Asp, Petter, ”Högsta domstolen revolutionerar narkotikabrotten”, *SvJT* 2011 s. 659-668.

Eriksson, Johan, ”Bra att HD ändrar praxis för grova narkotikabrott”, *Dagens nyheter*, 2012-12-03. Hämtad från Dagens nyheters webbplats (2012-12-10). <http://www.dn.se/debatt/bra-att-hd-andrar-praxis-for-grova-narkotikabrott>.

Nilsson Hjort, Bob, ”Förändringar i narkotikapraaxis”, *SvJT* 2012 s. 845-863.

Olsson, Thomas, ”HD:s farlighetsbedömning borde leda till eftertanke”, *Advokaten*, nr 9, 2011, s. 36.

Peczenik, Aleksander, ”Juridikens allmänna läror”, *SvJT* 2005 s. 249-272.

Perklev, Anders, ”Straffmätning i narkotikamål - fyra domar från Högsta domstolen”, *SvJT* 2012 s. 131-143.

Sjögren, Per-Anders, ”Kursändring mot mjukare linjer för narkotikabrott”, *Riksdag och departement*, Häfte 18, 2012, s. 3.

Tham, Henrik, ”Swedish drug policy: a successful model”, *Särtryck Kriminologiska institutionen*, Stockholms universitet, volym 41, 1998, s. 395-414.

Övrigt

”Lagstiftning och rättspraxis i narkotikamål”, Nordiska kontaktmannorganet för narkotikafrågor 1991:1, Nordiskt komparativt seminarium om rättspraxis i narkotikamål.

BRÅ PM 1982:2, ”Narkotikabrott – översynen av lagstiftning mot organiserad och ekonomisk brottslighet”.

”Organiserad kriminalitet, grov narkotikabrottslighet”, Mobilisering mot narkotika, Narkotikapolitisk samordning, slutrapport juni 2004.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 2011 s. 357

NJA 2011 s. 675 I och II

NJA 2011 s. 799

NJA 2012 s. 144

NJA 2012 s. 70

NJA 2012 s. 115

NJA 2012 s. 510

NJA 2012 s. 528

NJA 2012 s. 535

Högsta domstolens dom den 20 juli 2012 mål nr B 2100-11

Högsta domstolens dom den 29 augusti 2012 mål nr B 5765-10

Högsta domstolens dom den 20 september 2012 mål nr B 1607-11

Högsta domstolens dom den 31 oktober 2012 mål nr B 5908-10

Högsta domstolens dom den 5 december 2012 mål nr B 5579-11